INTERNATIONAL SOCIETY FOR ANIMAL-ASSISTED THERAPY

European Society for Animal Assisted Therapy

Instituut voor Antrozoölogie

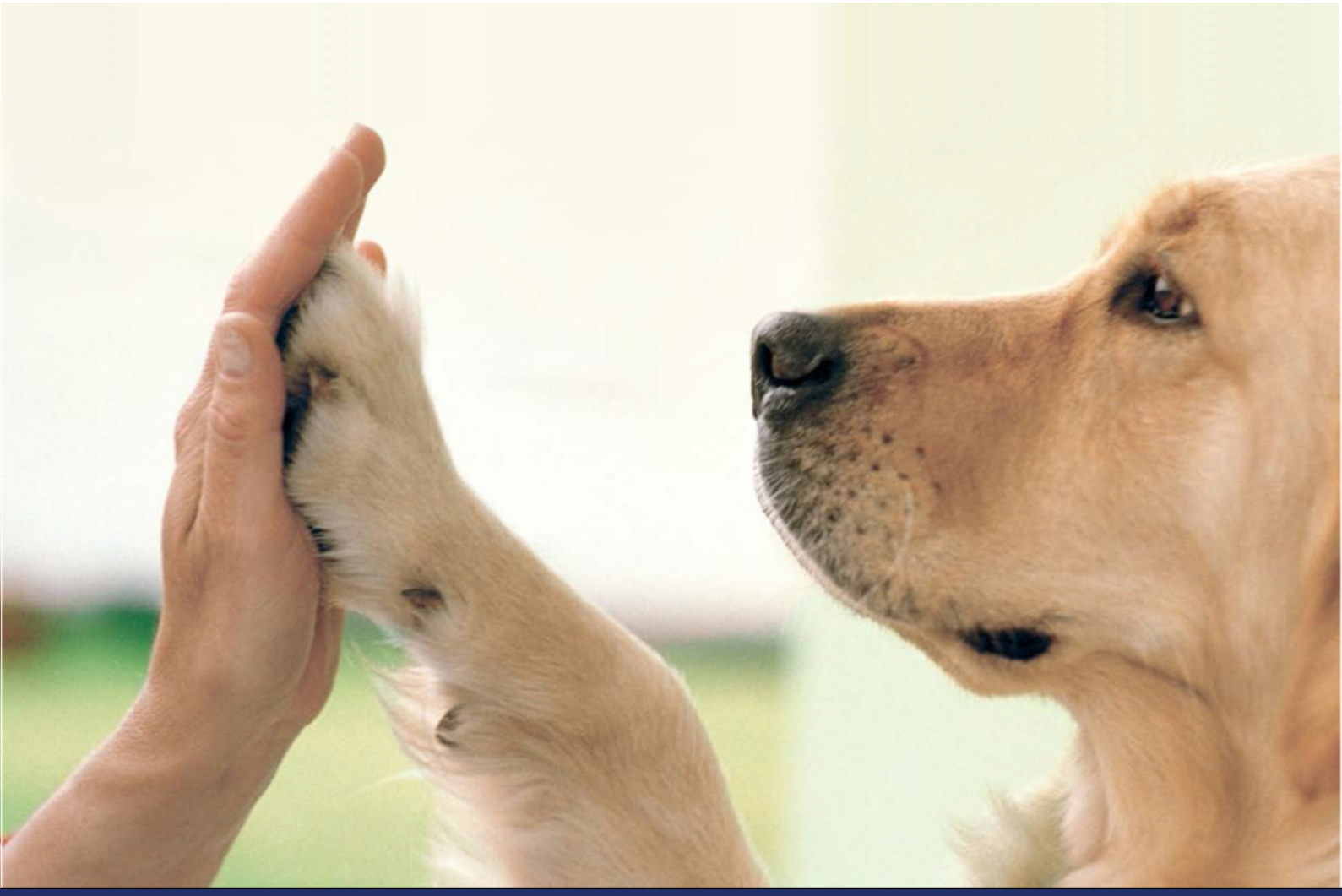

Kwaliteitsontwikkeling en kwaliteitsborging bij dierondersteunde interventies

Een richtlijn door

dr. Rainer Wohlfarth en prof. dr. Erhard Olbrich

Nederlandse vertaling en bewerking door dr. Theo Verheggen

Dr. Rainer Wohlfarth is gediplomeerd psycholoog, psychotherapeut, klinische hypnotherapeut en neuropsycholoog. Tussen 2008 en 2014 was hij academisch medewerker aan de Pädagogischen Hochschule Freiburg. Tegenwoordig geeft hij leiding aan de afdelingen Onderwijs en Opleiding, Therapie en Pedagogiek van Anima Tierwelt in Baden-Baden. Dr. Wohlfarth is voorzitter van de European Society of Animal-Assisted Therapy (ESAAT). Hij is auteur van diverse wetenschappelijke artikelen over dierondersteunde therapie. Daarnaast heeft hij instellingen geadviseerd bij de ontwikkeling van curricula voor bij- en nascholing en bij het waarborgen van kwaliteitsstandaarden in opleiding en praktijk.

Prof. dr. Erhard Olbrich (1942 – 2016) was hoogleraar Psychologie aan de Universiteit Giessen en aan de Universiteit Erlangen-Nürnberg. Als Fellow was hij werkzaam voor het Andrew Norman Institute for Gerontology van de University of Southern California. In 1982 deed hij hier zijn eerste ervaringen op met dierondersteunde therapie bij ouderen. Sinds 1983 werkte professor Olbrich aan het thema "Psychologie van de mens-dier-relatie". Hij heeft geschreven over dierondersteunde therapie, dierondersteunde pedagogiek en dierondersteunde activiteiten. Tot 2013 was hij voorzitter van de International Society for Animal Assisted Therapy (ISAAT). Hij heeft bijdragen geleverd aan de ontwikkeling van curricula voor opleidingsinstellingen aan en het waarborgen van kwaliteitsstandaarden in opleiding en praktijk.

© Rainer Wohlfarth en Erhard Olbrich
Wenen, Zürich: ESAAT en ISAAT, 2014

© Nederlandse vertaling en bewerking: Theo Verheggen
In opdracht van het Instituut voor Antrozoölogie, 2017
www.instituutvoorantrozoologie.nl • info@antrozoologie.nl

Met dank aan: Marleen van Baal, Angelika Balk, Desiree Benders, Patricia Delorme, Marie-José Enders-Slegers, Therese Evers, Daan van Gelooven, Daniëlla van Gennep, Richard Griffioen, Ineke van Herwijnen, Marion de Jongh, Pollyanna van de Graaf-Kramer, Viviane Miellet, Rob Mos, Nikki Rethmeier, Martine de Ruiter en Corien Vallinga.

Het is toegestaan om:

- de richtlijn respectievelijk de inhoud te verveelvoudigen, te verspreiden en te publiceren.

U bent verplicht om:

- de namen van de oorspronkelijke auteurs en de titel van de richtlijn te vermelden;
- de namen van de oorspronkelijke bewerkers van deze Nederlandse versie te vermelden.

Het is verboden om:

- de richtlijn respectievelijk de inhoud in oorspronkelijke, gewijzigde of bewerkte vorm voor commerciële doeleinden te gebruiken.

Inhoudsopgave

Voorwoord 5

Het begrip “kwaliteit” 7

Bijzonderheden van het dierondersteunde werk 8

Planningskwaliteit 9

Structuurkwaliteit 11

- Voorwaarden aan medewerkers in dierondersteunde interventies 11
- Deskundigheidsbevordering en bijscholing 12
- Dieren 12
- Gedragsobservaties door experts 15
- Welzijn van dieren 17
- Verzekering en recht 19

Proceskwaliteit 20

- Cliënten 20
- Doelstellingen van het werk 21
- Screening 22
- Basisrapportage 22
- Voortgangsrapportage 23
- Het dier in de interventie 23
- Hygiëne, risicobeoordeling en risicomanagement 24
- Overige criteria voor proceskwaliteit 25

Evaluatie van het resultaat 26

- Wie kan beoordelen of wordt voldaan aan de criteria? 27

BIJLAGE 1 29

BIJLAGE 2 41

BIJLAGE 3 41

BIJLAGE 4 58

Voorwoord

Goed werk kunnen verrichten is een centrale en vanzelfsprekende zaak voor mensen die dierondersteunde interventies aanbieden. In het dagelijkse taalgebruik wordt “goed werk” veelal gekoppeld aan “hoge” of “goede” kwaliteit. Als iets niet lukt, spreekt men van “slechte kwaliteit”. Maar wat is dan kenmerkend voor goed werk? En wat betekent hoge kwaliteit?

Wij, Erhard Olbrich en Rainer Wohlfarth, proberen deze vragen hieronder te beantwoorden. Wij houden ons beiden sinds lange tijd bezig met kwaliteitsmanagement rond interventies (sociale, pedagogische en therapeutische) waarbij dieren ondersteunend worden ingezet. Hoewel wij beide een verschillende benaderingsvisie hebben en uitgaan van verschillende basisoriëntaties, wordt hieronder zeker duidelijk dat we het eens zijn over de essentiële kwaliteitscriteria van deze interventies. Het proces om gezamenlijke criteria op te stellen en te beschrijven verliep zeer snel, collegiaal en harmonisch. Dit maakte aan ons duidelijk dat de verschillen tussen personen en organisaties op het gebied van dierondersteunde interventies veel geringer zijn dan soms nog wel eens wordt aangenomen.

De ontwikkeling en het waarborgen van kwaliteitsstandaarden voor dierondersteunde interventies is niet alleen van belang voor de cliënten. In onze visie zijn de standaarden vooral ook belangrijk voor het welzijn van de dieren die ons bij dit werk helpen. In discussies over kwaliteit moeten daarom altijd dierethische overwegingen worden meegenomen. En als we de bescherming van dieren werkelijk serieus nemen, moeten deze overwegingen zelfs het fundament vormen van de onze maatstaven. Dat betekent dat het welzijn van het dier een maat is voor de kwaliteit van ons werk.

In de afgelopen jaren hebben dierondersteunde interventies op sociaal, psychologisch, pedagogisch, educatief, coachend en therapeutisch vlak veel aandacht gekregen en erkenning verworven. Ze hebben echter ook kritiek ontmoet.

Die kritiek is terecht wanneer:

- professionele aanbieders van dierondersteunde interventies slechts over beperkte methodische, theoretische en vakgerichte kennis en kunde beschikken in hun werk met cliënten en dieren;
- professionals en/of organisaties dieren onder twijfelachtige omstandigheden houden, opleiden en inzetten;
- professionals en/of organisaties de minimale kwaliteitsstandaarden voor het dierondersteund werken, zoals uiteengezet in deze richtlijn, niet in acht nemen;
- professionals de dierethische overwegingen niet op de voorgrond hebben staan.

Dierondersteunde interventies ontwikkelen zich de afgelopen jaren erg snel. In onze ogen zijn kwaliteitsindicatoren en het waarborgen van die kwaliteit in de dagelijkse praktijk daarom bijzonder belangrijke thema's.

In wat volgt willen we professionals in dierondersteunde interventies een reeks aanwijzingen en criteria geven als checklist om de kwaliteit van het eigen werk te kunnen controleren en verbeteren. De richtlijn kan bovendien worden gebruikt voor collegiale intervisie en supervisie door deskundigen. Ten slotte kunnen de criteria in de toekomst worden gebruikt als basis voor een erkenning van kwalitatief goed werk door een zo mogelijk internationaal erkende, deskundige, neutrale organisatie.

Wij willen u erop wijzen dat de term "professional" in deze richtlijn wordt gebruikt voor een keur aan beroepsgroepen, waaronder therapeuten, pedagogen, leerkrachten, coaches, onderzoekers, verplegers, artsen of verzorgers. De term "cliënten" omvat in deze richtlijn ook patiënten en leerlingen.[1]

Wij hopen dat de vakkritische dialoog met deze publicatie zal worden versterkt. Wij verheugen ons op interessante discussies en op kritische kanttekeningen die kunnen helpen om het dierondersteunde interventiewerk verder te verbeteren.

Wij zijn er bijzonder trots op dat de European Society for Animal-Assisted Therapy (ESAAT), de International Society for Animal-Assisted Therapy (ISAAT) en het Nederlandse Instituut voor Antrozoölogie (IVA) deze kwaliteitscriteria gezamenlijk ondersteunen.

(*Mars Petcare ondersteunde de uitgave van de Duitse Brochure; het Instituut voor Antrozoölogie zorgde voor vertaling en uitgave in het Nederlands.)*

Rainer Wohlfarth en Erhard Olbrich
mei 2014

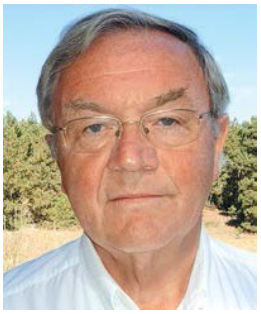

Theo Verheggen
mei 2017

[1] Aanvulling IVA, 2017: Daarnaast zijn er ook talloze vrijwilligers werkzaam in dierondersteunde interventies, soms als *handler* van de dieren, in andere gevallen als assistent bij het werk, of anderszins. Ofschoon *handlers* [zie ook voetnoot 4 op pagina 24]niet de eindverantwoordelijkheid kunnen dragen voor een dierondersteunde interventie, dienen ze enige opleiding te hebben voor het werken in dierondersteunde interventies (IAHAIO White Paper, 2014). Daarnaast dienen ze kennis te hebben van de basale kwaliteitsstandaarden die in deze richtlijn uiteen worden gezet, en dienen zij daarnaar te handelen voor zover deze hun eigen werkzaamheden en verantwoordelijkheden betreffen.

Het begrip “kwaliteit”

De kwaliteit van dierondersteunde interventies kunnen we in zeer algemene zin als volgt definiëren: kwaliteit wordt geleverd wanneer gewenste effecten worden behaald en ongewenste effecten worden vermeden. Hierbij dienen we in acht te nemen dat door omstandigheden de beoogde effecten niet altijd behaald (kunnen) worden, ook al is de kwaliteit van de interventie hoog.

Specifieker wordt de kwaliteit van de interventies bepaald door:

- effecten en resultaten na dierondersteunde interventies kunnen uitdrukkelijk aan de interventieprocessen zelf worden toegewezen (effectiviteit);
- het welbevinden van de dieren wordt continu gewaarborgd (dierenwelzijn; dierethiek);
- de cliënten staan centraal in de dierondersteunde interventies (cliëntoriëntatie);
- dierondersteunde interventies kunnen ongewenste effecten bewerkstelligen (bijvoorbeeld ongevallen, bijwerkingen, complicaties, te veel therapie). Deze ongewenste effecten moeten zo veel mogelijk worden vermeden (cliëntveiligheid);
- veranderingen die door dierondersteunde interventie worden bewerkstelligd, worden geëvalueerd (evaluatie);
- werken met dierondersteunde interventies vraagt een voortdurende oriëntatie en afstemming op de actuele stand van onderzoek, kennis en methodeontwikkeling. De kwaliteit van de interventies wordt blijvend doorontwikkeld (kwaliteitsontwikkeling);

Om het omvangrijke begrip “kwaliteit” nader te specificeren maken we in wat volgt, net als in bijvoorbeeld de gezondheidszorg en het onderwijs, steeds onderscheid tussen plannings-, structuur-, proces- en resultaatkwaliteit.

- De **planningskwaliteit** gaat over de vraag of is afgewogen of een dierondersteunde interventies feitelijk wenselijk is, of de behoeften van de cliënt(en) in kaart zijn gebracht, of rekening is gehouden met ervaringen uit andere projecten, en of de interventie doelmatig en theorie-onderbouwd wordt ontwikkeld (dat wil zeggen met kennis van de actuele wetenschappelijke stand van zaken rond effectieve interventies).
- Tot **structuurkwaliteit** behoren de personele, financiële en technische uitrusting alsook de administratieve, wettelijke en organisatorische voorwaarden aan het dierondersteunde werk.
- De **proceskwaliteit** heeft betrekking op de uitvoering van interventies, met inbegrip van onder meer het nemen van de nodige voorzorgsmaatregelen, het bewaken en rapporteren van de voortgang, het eventueel tussentijds bijsturen van vragen en doelen, en het managen van risico’s.
- De **resultaatkwaliteit** omvat de veranderingen in de gezondheidstoestand, de levenskwaliteit, de persoonlijke hulpbronnen, de persoonlijkheidsontwikkeling en/of de tevredenheid van de cliënt, voor zover deze kunnen worden toegeschreven aan de dierondersteunde interventies.

Bijzonderheden van het dierondersteunde werk

Dierondersteunde interventies zijn gebaseerd op verbondenheid tussen leden van verschillende soorten (mens-dier). Ze gaan verder dan de standaard sociale, pedagogische of therapeutische interacties van mensen met mensen. Dit vereist niet alleen ethologische kennis van andere diersoorten, van de bijbehorende juiste verzorging, en van succesvolle communicatie- en interactievormen met andere diersoorten. Het vereist ook een ethiek waarin respect voor het leven centraal staat; respect voor het eigen leven, voor het leven van andere soorten, en voor het *samenleven* met andere soorten. Bij dierondersteunde interventies letten wij met name op de betekenis van het invoelend en soortgrens-overschrijdend samenwerken met andere levende wezens.

Meer nog dan in de vele vormen van intermenselijk werk dwingt het dierondersteunde werk ons om rekening te houden met een complex samenspel van evolutionair-fysiologische, sociale en psychologische ervaringen en mogelijkheden. Dit stelt hoge eisen aan interdisciplinaire kennis, aan het begrijpen en interpreteren van gevonden effecten, en aan de methodologie van dierondersteunde interventies.

Anders dan de medische methodes voor de instrumentele (bijvoorbeeld chirurgische) en farmacologische bestrijding van ziekte en lijden, bevorderen dierondersteunde interventies in de eerste plaats de salutogenese; dat wil zeggen het stimuleren van herstel en behoud van de gezondheid.[2]

Een oriëntatie op salutogenese maakt zowel gebruik van de actieve inzet en betrokkenheid van de cliënt, als van zinvolle en actieve bijdragen uit de sociale omgeving van de cliënt. Bovendien richt een salutogene aanpak zich op het gebruik van natuurlijke, zelfregulerende processen. Hierbij wordt niet zozeer uitgegaan van het idee dat een hulpverlener hoe dan ook, met doordachte therapeutische of pedagogische competenties, de nagestreefde doelstellingen kan behalen. Salutogenese wordt beschouwd als veel bescheidener dan dat, namelijk als hulpmiddel bij het creëren van zo optimaal mogelijke omstandigheden voor de cliënt, die het herstel en behoud van zijn of haar gezondheid helpen bevorderen.

Een positieve werking van een dierondersteunde interventie kan ons inziens alleen worden bewerkstelligd als sprake is van duurzame, intensieve, positieve en samenwerkingsgerichte relaties in de driehoek cliënt-dier-professional. De basis van een dierondersteunde interventie bestaat daarom uit het vormgeven aan werkzame relaties binnen deze driehoek.

[2] Dit in tegenstelling tot pathogenese, die zich richt op factoren die ziekten veroorzaken.

Planningskwaliteit

Een project binnen een dierondersteunde interventie heeft, net als projecten elders, een aantal kenmerken. Het kent bijvoorbeeld een tijdelijke begrenzing, met een vast begin- en eindpunt; het heeft een zelfstandige doelstelling en een doordachte planning; er is sprake van een individuele opdracht tot uitvoering; bevoegdheden en verantwoordelijkheden zijn helder vastgelegd. Een project kan overigens ook worden afgebakend volgens taken die regelmatig worden uitgevoerd (bijvoorbeeld een wekelijkse dierondersteunde interventie bij een gehandicapt kind).

Al tijdens de planning van dierondersteunde projecten moeten de doelstellingen nauwkeurig worden bepaald, moeten geschikte dieren worden geselecteerd, en moeten deze voorbereid en/of doelgericht worden opgeleid. Hierbij dienen de doelgroepen, mogelijke benaderingswijzen en interventiemethoden geformuleerd te worden. De planningskwaliteit omvat bovendien een gedetailleerd tijd- en werkschema.

Verder dient te zijn beschreven hoe de interventie geïmplementeerd kan worden, waarbij de bijzondere omstandigheden ter plaatse worden weergegeven alsmede een opsomming van alle beschikbare financiële en personele hulpbronnen. Ook worden alle omstandigheden die de planning kunnen beïnvloeden, beschreven en geanalyseerd. Hiermee moet worden gewaarborgd dat dierondersteunde projecten daadwerkelijk kunnen worden uitgevoerd en dat de geformuleerde doelstellingen daadwerkelijk kunnen worden behaald.

Planningskwaliteit heeft bij dierondersteunde interventies natuurlijk vooral ook betrekking op het inzetten van dieren. Daarbij zijn overweging rond de selectie, het welzijn en de opleiding van de dieren bijzonder belangrijk. Welke dieren kunnen voor welke doelgroep en in welk soort werk worden ingezet? Over welke specifieke eigenschappen moet het dier dan beschikken? En met welke eerdere ervaringen of gevolgen voor cliënten en dieren moet rekening gehouden worden? Ook moeten de duur en de frequentie van de dierondersteunde inzet bepaald worden en moeten voorzorgsmaatregelen worden getroffen om te vermijden dat de dieren worden overvraagd.

Overige criteria voor een goede planningskwaliteit zijn:

- er is een duidelijke oriëntatie op een specifieke doelgroep;
- er is een gedetailleerde motivatie voor het toepassen van een dierondersteunde interventie;
- er is een duidelijke weergave van de concrete behoeften van de cliënt(en);
- er is met betrekking tot de interventie een beschrijving van:
    - de methodiek;
    - de wijze van documenteren;
    - de beoogde evaluatie;
- inzichtelijk is hoe duurzaamheid en *transfer* van het geleerde naar de dagelijkse praktijk gegarandeerd kunnen worden.

In Bijlage 2 hebben we een formulier opgenomen dat kan worden gebruikt voor het waarborgen van de planningskwaliteit van dierondersteunde interventies. Dit formulier kan ook worden gebruikt als planningshulpmiddel voor projecten, aangezien het praktische en gerichte handvaten geeft voor projectontwikkeling. Aan de hand van het formulier kunnen zowel de kracht van het project als mogelijkheden voor verbetering in kaart gebracht worden. Bovendien kan het document als basis dienen voor een onafhankelijke, externe kwaliteitsbeoordeling.

Structuurkwaliteit

Voorwaarden aan medewerkers in dierondersteunde interventies

Professionals die dierondersteunde interventies uitvoeren, moeten een erkende beroepsopleiding hebben afgerond als basis voor hun werkzaamheden. Hiertoe behoren bijvoorbeeld een afgeronde opleiding aan een universiteit, hogeschool, school voor beroepsonderwijs, postdoctorale opleiding of een door de overheid erkende particuliere beroepsopleiding.

Deze personen moeten bovendien in een passend beroep werkzaam zijn, zoals maatschappelijk werker, (ortho)pedagoog, leraar, ergotherapeut, fysiotherapeut, zieken- of ouderenverzorger, arts, psycholoog, psychotherapeut of trainer/coach.

Professionele aanbieders van dierondersteunde therapie, coaching of educatie die niet over een erkende beroepskwalificatie beschikken, maar die in hun werkzame leven vaardigheden voor de ondersteunende omgang met mensen hebben verworven en aangetoond, kunnen gedurende een overgangsfase in aanmerking komen voor een ervaringscertificaat (EVC-certificaat).

AAIZOO stelt vast aan welke voorwaarden moet worden voldaan om in aanmerking te komen voor een ervaringscertificaat. AAIZOO zal deze voorwaarden per aanvrager toetsen en indien van toepassing het certificaat uitreiken.

De hierboven genoemde overgangsfase start zodra een opleiding gereed is en hierover is gecommuniceerd door AAIZOO en het Instituut voor Antrozoölogie. De overgangsfase duurt 4 jaar. Na die tijd biedt alleen een erkende beroepskwalificatie toegang tot de basismodule AAI voor wie als professional in dierondersteunde interventies wil gaan werken. De basismodule geeft hen vervolgens toegang tot een gespecialiseerde vervolgstudie (zie Bijlage 4).

Door middel van de basis- en vervolgmodule(n) AAI zoals beschreven in Bijlage 4 wordt vastgelegd dat aanbieders van dierondersteunde interventies:

- preventieve, curatieve en re-integratie- methodieken bij dierondersteunde interventies beheersen;
- op de hoogte zijn van theoretische verklaringsmodellen van somatische, sociale en psychische effecten van deze interventies;
- de salutogene werking hiervan kunnen toepassen om de doelstellingen van de interventie te bereiken;
- in staat zijn de uitvoering en resultaten van de dierondersteunde interventie te evalueren;

- over basiskennis beschikken van:
    - ethologie;
    - ethiek (dierethiek maar ook cliënt- en professionele ethiek);
    - de bescherming van het dier, dat wil zeggen het op de juiste wijze houden en opleiden van dieren een doelgerichte inzet in dierondersteunde interventies;
    - hygiëne en gezondheid voor mens en dier, ter preventie en in het kader van risicomanagement;
    - de organisatie van dierondersteunde interventies—of dit nu gaat om de materiële uitrusting, bedrijfsvoering, toezicht of de uitvoering van het concrete werk met dieren;
- bereid zijn om zich altijd weer kritisch en reflecterend op te stellen ten aanzien van de eigen dierondersteunde werkzaamheden. Hieraan gekoppeld is de bereidheid om nieuwe ervaringen en theoretische kennis op te doen en toe te passen, zodat de kwaliteit van het dierondersteunde werk voortdurend kan worden doorontwikkeld. Hierbij worden openheid voor samenwerking en uitwisseling van kennis en kunde verondersteld.

Deskundigheidsbevordering en bijscholing

Professionals die dierondersteunde interventies uitvoeren, moeten zich regelmatig laten bijscholen. Daartoe behoren vakspecifieke bijscholing, bijscholing op het vlak van dierondersteunde interventies, intervisie en supervisie.

In instellingen die dierondersteunde interventies aanbieden, mag het in te zetten personeel geen allergieën, angsten of afkeer hebben met betrekking tot de dieren waarmee gewerkt wordt; ook niet als de werkzaamheden van dit personeel niet direct in de dierondersteunde interventies geïntegreerd zijn. Voor hen moet uitgebreide informatie over dierondersteunde interventies beschikbaar worden gesteld.

Dieren

Een groot aantal diersoorten kan worden ingezet voor dierondersteunde interventies. Professionals in dierondersteunde interventies moeten de geschikte dieren selecteren, met inachtneming van de vereisten aan de inzet, de gewenste effecten en ook de mogelijke risico's. Bij voorkeur moeten dieren worden ingezet waarvan, op basis van hun biografie, kan worden verwacht dat ze over de vereiste eigenschappen beschikken of waarvan kan worden verwacht dat ze deze eigenschappen kunnen ontwikkelen.

Bij het selecteren van geschikte dieren baseren de professionals die de dierondersteunde interventies uitvoeren zich op ethologische kennis aangevuld met een groot aantal ervaringen met de afzonderlijke dieren in verschillende situaties. Net als mensen ontwikkelen dieren zich hun leven lang, en net als bij mensen varieert hun gedrag met de leeftijd, omstandigheden, gezondheidstoestand enzovoorts.

Over het algemeen worden gedomesticeerde dieren gekozen en ingezet die vertrouwd zijn met mensen, en die onder de juiste omstandigheden en met inachtneming van de wettelijke voorschriften ten aanzien van dierenwelzijn gehouden kunnen worden. Het is wenselijk om cliënten zo mogelijk zelf te laten kiezen voor een dier waarmee ze eerder positieve ervaringen hebben opgedaan. Omgekeerd is het wenselijk om dieren te selecteren die positief op de cliënten reageren. Dieren die een lichamelijk of geestelijk trauma hebben opgelopen en daarom eerder mens- en/of contactschuw zijn, vertonen veelal gedragingen die voor dierondersteunde interventies onwenselijk zijn.

We vragen hier in het bijzonder aandacht voor het risico dat de eigen motivatie om dierondersteund te werken, soms de professionele visie op de daadwerkelijke mens-dierrelatie kan belemmeren. Hierdoor kan het zijn dat dieren worden ingezet die niet geschikt zijn of niet over het benodigde talent beschikken om dierondersteund te werken.

Belangrijker nog dan kennis en verkregen ervaring, is een grondhouding ten opzichte van de dieren die het beste kan worden omschreven als een ethiek van natuurlijke sympathie voor onze levende metgezellen en respect voor het leven. Het feit dat dieren geen medezeggenschap hebben in de vormgeving aan dierondersteunde interventies en het gegeven dat mensen dieren veelal als hun eigendom beschouwen, geven niet het recht om dieren uit te buiten. Dit vraagt om bewustzijn en gevoeligheid voor het door dieren vertoonde gedrag en voor hun eigen empathische reacties. Dat is niet alleen van belang vanuit ethisch oogpunt; het is bovenal een basisvoorwaarde voor kwalitatief hoogwaardige dierondersteunde interventies.

Concreet moeten de professionals die verantwoordelijk zijn voor de dieren kunnen inschatten of hun dieren een bepaalde inzet bij bepaalde cliënten en in bepaalde situaties kunnen leveren.

Dit vraagt om de volgende voorwaarden:

- rekening houden met de mogelijkheden en onmogelijkheden van dieren tijdens hun opleiding en tijdens hun latere inzet in interventies;
- bekwaamheid in communiceren met dieren bij het vormgeven aan opdrachten en taken;
- het zorgvuldig herkennen van stresssignalen of tekenen van overvraging dan wel verveling bij dieren;
- zorgdragen voor het welzijn, de lichamelijke en psychische gezondheid van de dieren, evenals zorgdragen voor de veiligheid van cliënten en dieren;
- minimaliseren van risico's, bijvoorbeeld ingeval van mogelijke gedragsproblemen bij dieren.

Een eenvoudige eerste doelstelling bij de selectie van een dier en de opleiding daarvan, is het voorbereiden van het dier op de cliënten waarmee het te maken kan krijgen. Dit betekent

bijvoorbeeld dat men rekening houdt met de mogelijkheid dat dieren personen kunnen ontmoeten met angsten of ongewoon gedrag. Dieren kunnen in voor hun onbekende situaties terechtkomen, zoals een verpleeg- of ziekenhuis met onbekende geuren, bewegingen, en geluiden (denk aan geluiden die typisch zijn voor rolstoelen); of klaslokalen waarin dieren zich niet gemakkelijk kunnen terugtrekken. Veel dieren kunnen leren om hiermee om te gaan, maar dat mag niet als een vanzelfsprekend van ieder dier verwacht worden.

De professional onder wiens leiding de dierondersteunde interventie plaatsvindt, is verantwoordelijk voor de selectie, opleiding en inzet van de dieren bij de desbetreffende interventie(s). Het dier moet betrouwbaar, voorspelbaar en controleerbaar zijn, maar de mens blijft verantwoordelijk voor het gedrag en welzijn van het dier. Dat vereist een vertrouwensrelatie tussen mens en dier. Zo kan worden gewaarborgd dat de aanbieders van de interventie de signalen en behoeften van hun dieren begrijpen en dat ze er adequaat mee kunnen om gaan.

Diegenen die tijdens een interventie met de dieren weken, moeten zowel tijdens hun opleiding en training, alsook op basis van hun groeiende ervaring, leren om de geschiktheid van dieren vast te stellen. Dat wil zeggen dat men moeten kunnen inschatten of er overeenstemming is tussen de vereisten aan de interventie en de capaciteiten van het dier om daaraan te voldoen Hiertoe moet al tijdens de inprentingsfase van het dier onder deskundige begeleiding ervaring worden opgedaan. Deze ervaring moet tijdens de socialisatie en de opleiding van het dier continu worden aangevuld en bijgesteld. Ethologische kennis over de vele vormen van leren in de verschillende ontwikkelingsfasen van het dier is daarbij onmisbaar.

Het is voor diegenen die met dieren werken essentieel om regelmatig de kennis van diergedrag bij te houden, door middel van vervolgopleiding en door het opdoen van kennis in relevante praktijksituaties. Deskundigheidsbevordering dient bovendien plaats te vinden door middel van supervisie door experts (bijvoorbeeld op basis van videobeelden) en door middel van intervisie met collega's die over ethologische kennis beschikken.

Super- en intervisie zijn het meest effectief wanneer daarbij ook probleemgedragingen in kritieke situaties worden besproken van de dieren waarmee men werkt, zodat men op betrouwbare wijze het gedrag van de dieren kan blijven herkennen en in acht nemen. Ethologische kennis en kennis van de individuele en situatie-specifieke reacties van de dieren waarmee men werkt (bijvoorbeeld op bepaalde mensen, op andere dieren, of op onverwachte situaties) zijn hierin van wezenlijk belang.

Een andere mogelijkheid om te verifiëren of de professional in kritieke situaties wel controle heeft over het dier waarmee hij of zijn werkt, is het inschakelen van een ervaren en gecertificeerd deskundige. Met name bij aanvang van praktisch dierondersteund werk, zoals bijvoorbeeld na het afronden van een gecertificeerde opleiding, is deze verificatievorm aan te bevelen.

Intervisie en supervisie door deskundigen zijn middelen om de eigen bekwaamheden in het werken met dieren in te schatten en te verbeteren. Het is ten slotte raadzaam om ook samen met de dieren waarmee men werkt te blijven deelnemen aan nascholingstrajecten.

Natuurlijk moet ook op de eigen bekwaamheden en beperkingen bij het inzetten van dieren gereflecteerd worden. Overvraging van dieren en mensen moet vermeden worden. Dieren die in kritieke situaties inadequaat reageren of waarvan het gedrag niet juist kan worden ingeschat, moeten, net als angstige of agressieve dieren, uit het programma worden gehaald. Het begrijpen van de mens-diercommunicatie is daartoe wezenlijk, waarbij vooral rekening moet worden gehouden met stresssignalen en met andere aanwijzingen die dieren vaak afgeven voordat ze “onberekenbaar” reageren.

Zoals hierboven duidelijk werd, moet de dier- respectievelijk de soortspecifieke kennis van de professional in dierondersteunde interventies blijvend worden aangevuld, na afronding van een beroepsgerichte opleiding tot dierondersteund therapeut/leerkracht /coach/begeleider et cetera. Ook in deze vervolgtrajecten moeten sociale gedragingen tussen mensen, die tussen dieren, die tussen mensen en dieren, controle over en beïnvloedbaarheid van het dier, en analyses van therapie-specifieke situaties behandeld worden; zowel theoretisch als in de praktijk (en vooral in kritieke situaties).

Gedragsobservaties door experts als basis voor het inzetten van dieren in dierondersteund werk

De zorgvuldige keuze van de juiste dieren voor dierondersteund werk vormt, samen met de ervaringen die zijn opgedaan in langdurige relaties tussen de professionals en hun dieren, de basis voor kwalitatief hoogwaardige werkzaamheden, ook in kritieke situaties. Zowel het welzijn en de veiligheid van het dier alsook die van de cliënt zijn daarvan afhankelijk. Inzet-specifieke beoordeling van het diergedrag moet daarom nauw zijn afgestemd op de specifieke taken voor het dier en de specifieke clientèle. Dat vraagt om meer dan alleen een algemeen gangbare gedragstest voor de dieren.

Veel beschikbare gedragstesten voor bijvoorbeeld honden voldoen slechts gedeeltelijk aan de kwaliteitscriteria van objectiviteit, betrouwbaarheid en validiteit. Dat is meteen ook een reden waarom de inzet van de dieren in enkele interventies in twijfel wordt getrokken. Doordat er bovendien vaak weinig overeenstemming blijkt te zijn tussen theoretische kennis en de vertaling daarvan naar het eigen praktijkwerk, is het van belang om praktijkevaluaties en gedragswaarnemingen van de dieren uit te voeren. Op die wijze kunnen hun geschiktheid voor een taak en hun taakbelasting worden vastgesteld.
De praktijk laat zien dat lange relaties tussen mens en dier alleen niet afdoende zijn om het gedrag van dieren in dierondersteunde interventies op betrouwbare wijze te beoordelen.

Dit kan verschillende volgende oorzaken hebben:

- veel mensen hebben de behoefte om met hun eigen dier diergondersteund te werken, wat kan leiden tot onjuiste beoordelingen van de geschiktheid van het eigen dier;
- vaak wordt ten onrechte aangenomen dat het vertrouwen en de zekerheid die een dier in een lange relatie tot zijn baas heeft verkregen, garanderen dat het dier ook in nieuwe of kritieke situaties betrouwbaar, voorspelbaar, controleerbaar en aangepast zal reageren;
- de ervaring leert bovendien dat sommige mensen die diergondersteund willen werken, vertrouwen en veiligheid in de dagelijkse praktijk onvoldoende kunnen overbrengen op hun dieren.

Wanneer ongeschikte dieren worden ingezet in diergondersteunde interventies, kan dit bij de dieren leiden tot een (te) hoog stressniveau. Zo kunnen gevaarlijke situaties ontstaan voor mens en dier, wat zowel ethisch als praktisch gezien vermeden moet worden. Dit benadrukt het belang van een voortdurende kritische reflectie op het eigen functioneren en op dat van het dier. In opleidingen moet aan dit vermogen aandacht worden besteed. Afrondende, praktijkgerichte tests en supervisie, uitgevoerd door ervaren en gecertificeerde experts, zouden dit vermogen tot reflectie en zelfkritiek van de professional verder moeten toetsen.

Gevalideerde testresultaten en certificaten (bijvoorbeeld certificering van de professional en van de dieren) worden steeds vaker geëist door verzekeringsmaatschappijen, rechtbanken of andere instellingen; met name wanneer dieren worden ingezet. Hoewel er vooralsnog vooral een focus is op honden (gebaseerd op het risico van bijten) en op paarden/ezels (als dragers van personen), is aandacht voor het welzijn en de veiligheid van alle mogelijk betrokken dieren en cliënten noodzakelijk.

Voor mens-hondteams bestaan er gestandaardiseerde gedragsobservaties voor verschillende typen diergondersteunde interventies (denk aan schoolhonden, therapiehonden en bezoekhonden). Deze tests moeten niet worden verward met de standaard gedragstesten voor honden. Sommige kenmerken die blijken uit gestructureerde gedragsobservaties blijken goede voorspellers te zijn voor het gedrag van het mens-hondteam in diergondersteunde interventies.

Naast de succesvolle afronding van bepaalde taken moet hierbij echter ook de sensitieve omgang van de professional met het dier en met cliënten gecontroleerd worden door deskundigen. Zo kunnen de sterke en zwakke punten van het mens-dierteam realistisch worden ingeschat. Als aanvulling op een succesvol afgeronde gedragsobservatie zijn wederom intervisie en supervisie van de diergondersteunde inzet door een ervaren en gecertificeerde expert nodig.

Objectieve, betrouwbare en valide gedragstesten voor paarden, lama's, konijnen, katten en andere diersoorten die in diergondersteunde interventie worden ingezet, zijn momenteel niet beschikbaar (deels echter wel in ontwikkeling). Wel is er sprake van veel kennis die is

verkregen door ervaring. Daarom adviseren wij ook op dit punt om door onafhankelijke experts te laten inschatten of het desbetreffende dier in een dierondersteunde interventie kan worden ingezet (door directe observaties in reële of oefensettings, of door middel van video-opnamen). Hierbij moet met name worden gelet op agressief gedrag, op tekenen van stress en op de kwaliteit van de mens-dierinteractie.

Welzijn van dieren

Voor het borgen van het dierenwelzijn zijn regels opgenomen in de Wet Dieren (2011). Deze zijn nader ingevuld in het Besluit houders van dieren (2014). Deze regels zijn van toepassing op alle gehouden dieren, dus zowel landbouwhuisdieren als gezelschapsdieren, die voorkomen op de Positieflijst "Aangewezen diersoorten" (2017), zoals opgesteld door de staatssecretaris van Economische Zaken. Het uitgangspunt is dat wordt erkend dat dieren een eigen, intrinsieke waarde hebben en dat tevens erkend wordt dat dieren wezens zijn met gevoel. Om die reden bestaat in de Wet een algemene zorgplicht die stelt dat men verplicht is om nadelige effecten als gevolg van de omgang met het dier te beperken of ongedaan te maken.

Het is verboden om zonder redelijk doel, of met overschrijding van hetgeen ter bereiking van een doel toelaatbaar is, bij een dier pijn of letsel te veroorzaken dan wel de gezondheid of het welzijn van het dier te benadelen.

Dieren moeten gevrijwaard blijven van:

- dorst, honger en onjuiste voeding;
- fysiek en fysiologisch ongerief;
- pijn, verwonding en ziektes;
- angst en chronische stress;
- beperking van hun natuurlijk gedrag.

De voorwaarden voor het houden van dieren die in dierondersteunde interventies worden ingezet, moeten echter overduidelijk verder gaan dan de algemene wetgeving met betrekking tot de bescherming van dieren. Aanwijzingen daartoe kunnen worden gevonden in de hierboven genoemde bepalingen, en bijvoorbeeld in de voorwaarden en regels voor het bedrijfsmatig houden van huisdieren (voor onder meer huisvesting, verzorging, het fokken met en verhandelen van huisdieren), zoals gepubliceerd op de site van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. Als richtlijn voor vee kunnen ook de vereisten uit in de biologische landbouw worden toegepast.

Uit dierethische overwegingen wordt dringend geadviseerd om de genoemde richtlijnen voor dieren in dierondersteunde interventie toe te passen.

In de praktijk moeten ten minste de volgende zaken in acht worden genomen:

- het algehele welzijn van de dieren;
- de bij de diersoort passende accommodatie en houderij-omstandigheden;
- de bij de behoeften van het dier passende voeding.

En meer in het bijzonder:

- regelmatige (vacht)verzorging en reiniging;
- mogelijkheden om rust te nemen, specifiek voor het soort dier;
- voldoende mogelijkheden voor het dier om zich terug te trekken;
- mogelijkheden voor het dier om soorteigen gedrag te vertonen;
- voorzien in de bij het dier passende behoeften aan comfort;
- voorzien in de sociale behoeften van het dier, zoals contact met soortgenoten;
- creëren van voldoende uitloop- en bewegingsmogelijkheden, gelet op het soort dier;
- natuurlijk daglicht in het verblijf, met frisse buitenlucht;
- minimaal de op het dier toegesneden ruimte om te bewegen, om zich warm en veilig te voelen;
- mogelijkheden voor het dier om buiten actief te zijn;
- mogelijkheden voor het dier om zich te vermaken.

Het welzijn van het dier moet tijdens een interventie voortduren in de gaten gehouden worden. Hiertoe behoren:

- adequaat transport;
- aanwezigheid van voer en water;
- aanwezigheid van een slaap- en rustplaats alsook terugtrekkingsmogelijkheden;
- het tijdig herkennen van signalen van overbelasting en stress;
- tijdige bescherming van het dier:
    - wanneer het hulp nodig heeft;
    - wanneer het aanmoediging nodig heeft;
    - wanneer het teruggehouden moet worden;
    - wanneer een interactie moet worden beëindigd.

Veterinaire controles van het dier en documentatie van zijn verzorging moeten in het dossier[3] van het dier worden opgenomen. Hiertoe behoren:

- een regelmatige controle van de algemene gezondheids- en verzorgingstoestand van het dier;
- ziektesymptomen die zijn vastgesteld;
- directe behandelingen van ziektes;
- maatregelen ter preventie van enig risico op ziekte, ongevallen en infecties bij het dier;
- het zich houden aan het inenting-schema (na vaccinatie of titer-bepaling) volgens de behandelend dierenarts;
- behandelingen tegen ecto- en endoparasieten;
- enzovoorts.

Verzekering en recht

Cliënten, personeel, bezoekers en dieren moeten een aansprakelijkheidsverzekering hebben. De beginselen van de aansprakelijkheidsverzekering moeten bekend zijn bij de professionals die dierondersteund werken. Bedrijfs- en aansprakelijkheidsverzekeringen moeten in afdoende mate zijn afgesloten. De desbetreffende verantwoordelijkheden moeten duidelijk worden benoemd, wat impliceert dat de organisatievorm en -structuur van de betreffende instelling moet zijn gedefinieerd. Hierbij moet de integratie van dierondersteunde interventies in de betreffende instelling duidelijk zijn omschreven en toegelicht.

[3] Bedoeld wordt het verplichte dierenpaspoort, aangevuld met een apart gezondheidsdossier van het dier.

Proceskwaliteit

Professionals die dierondersteund werken moeten kunnen beschrijven volgens welke concepten en met welke methodes ze werken, gebaseerd op hun beroepsopleiding als therapeut, pedagoog, coach, begeleider enzovoorts. Ze moeten bovendien het concept en de methodiek van hun dierondersteund werk beschrijven en theoretisch kunnen verantwoorden.

Net zo belangrijk is het dat de indicatie voor de dierondersteunde interventie kan worden toegelicht. Men moet kunnen aangegeven waarom bij een cliënt een dierondersteunde interventie een duidelijke meerwaarde met zich meebrengt, zodat de inzet en belasting van het dier gerechtvaardigd kan worden.

Cliënten

Ook al kan ieder mens een relatie met dieren aangaan, dat betekent nog niet dat iedereen dit ook wil. In sommige gevallen is er sprake van een duidelijke contra-indicatie voor het werken met dieren. Redenen daarvoor kunnen uiteenlopen: negatieve ervaringen met sommige dieren, gezondheidsredenen, opvoedingsproblemen (tot aan dierenmishandeling toe), fobieën of allergieën.

Cliënten moeten de dierondersteunde interventie ook willen. Uiteraard kunnen ze voorbereid worden op het werken met dieren. Het is zoals eerder gezegd wenselijk dat ze het dier, of de dieren, waarmee ze interacties zullen aangaan zelf kunnen selecteren. Deze keuze is veelal zelfs wederzijds door de reactie van het dier op de cliënt.

Voor het formuleren van een duidelijke doelstelling moet rekening worden gehouden met de ontwikkeling van de afzonderlijke cliënten: dat wil zeggen met hun praktische, sociale, emotionele, psychomotorische, cognitieve en sensitieve competenties (hulpbronnen). Hierbij moeten de relaties tussen het hulpverleningsconcept, het beoogde doel, de toegepaste methode en de verwachte effecten worden vastgelegd.

De cliënten (of eventueel de ouders of wettelijke voogd) moeten schriftelijk toestemming geven voor het ontvangen van een dierondersteunde interventie; een weigering moet worden gerespecteerd. Een voorbeeldsjabloon voor schriftelijke toestemming is opgenomen in Bijlage 3.

De geldende bepalingen van de beroepsgroep rond privacywetgeving, dossiervorming en het verzamelen en bewaren van data, moeten bekend zijn en in acht worden genomen.

Doelstellingen van het werk

Behandeldoelen worden door veel instanties in algemene termen benoemd, bijvoorbeeld overeenkomstig de International Classification of Diseases (ICD) of conform de International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF), beide van de World Health Organization. Algemeen geformuleerde doelen in medische of psychiatrische termen werken voor concrete cliënten echter eerder stigmatiserend dan motiverend. Professionele, diagnostische standaardtermen raken slechts zelden aan datgene wat cliënten zelf als hun probleem ervaren en wat ze willen leren veranderen.

In een dierondersteunde therapie kan een cliënt samen met een therapeut preciezer uitwerken wat de problemen zijn of welk leed precies wordt ervaren. Ook kan worden onderzocht wat aan benodigde hulpbronnen beschikbaar is. Juist in de ontmoeting en interactie met dieren ervaren cliënten vaak dat hun problemen worden herkend zoals zij deze ook zelf ervaren. Met dat gegeven kan worden gewerkt, waardoor doelstellingen dicht kunnen aansluiten bij de behoeften van de cliënten.

Niet alleen de verbaal gecommuniceerde problematiek maar ook de non-verbale ervaringen van cliënten dienen meegenomen te worden in de vaststelling van de hulpvraag en de doelstelling(en) van de interventie. Om de aansluiting met financierende en andere instellingen niet te verliezen, is het raadzaam om de aldus geformuleerde behandelvraag, wensen en doelstellingen van cliënten later te herformuleren in de specifieke beroepstaal van zo'n instelling.

Professionals die dierondersteunde therapie aanbieden, moeten bij de formulering van doelstellingen rekening houden met de capaciteiten (mentale, psychische en sociale) die hun dieren in de interactie met cliënten kunnen inbrengen.

Gebaseerd op zowel hun beroepsopleiding als op hun beroepsgerichte nascholing in dierondersteunde interventies, moeten professionals de cliënten actief begeleiden bij het formuleren van hun individuele hulpvraag en doelstellingen. Daarbij houdt de professional er rekening mee dat deze doelstellingen worden afgestemd op zowel de wensen van de cliënten als op de mogelijkheden en beperkingen van hun levenssituatie. Wensen en doelstellingen horen primair bij de cliënt; indien wenselijk en met toestemming van de cliënt kunnen ze ook aan de opdrachtgever bekend gemaakt worden.

Tijdens een dierondersteund interventietraject zijn talloze vragen en perspectieven op het werk mogelijk. Streeft de ergotherapeut met een cliënt bijvoorbeeld in de eerste plaats naar motorische of sensorische stimulatie met behulp van dieren? Of is het werk met dieren gericht op sensorisch-motorische integratie? Is juist een gemotiveerd contact maken met dieren het doel? Of is er een psychologisch doel, zoals het ervaren van onvoorwaardelijke acceptatie door dieren? Kan de dierondersteunde interventie de cliënt om helpen zijn of haar eigenwaarde en autonomie te verhogen? Door deze vragen te stellen en door in de

interventie naar eigen antwoorden te zoeken, komt de bijzondere kwaliteit en rijkheid van dierondersteund werken tot uitdrukking. Dit is uiteraard afhankelijk van de cliënt en zijn of haar specifieke situatie.

Vragen en thema's kunnen tijdens de interventie veranderen en meerdere accenten van het dierondersteunde werk kunnen gelijktijdig waargenomen worden. Het is belangrijk om de cliënt steeds opnieuw te bevragen op diens wensen. Zo kan een mechanische, routinematige of prestige-gedreven uitvoering van het werk vermeden worden.

Professionals in dierondersteunde interventies koppelen daarom een grondige, algemene kennis van doelstellingen en methodiek aan de specifieke doelstellingen van hun cliënten, geformuleerd in relatie tot hun leefsituatie. Uiteraard kan de cliënt bij het formuleren van de hulpvraag en doelstelling(en) te rade gaan bij familieleden, vertrouwenspersonen, opdrachtgevers of andere nauw betrokkenen. De individuele wensen van de cliënt moeten echter centraal worden gesteld.

Screening

Bij aanvang van de interventie moet een korte screening worden uitgevoerd, om zowel de voorkeur van cliënten voor bepaalde dieren te kunnen herkennen als de angst voor of het weigeren van andere dieren. De helpende effecten van favoriete dieren zijn duidelijker dan de effecten van dieren waarmee geen positieve relatie bestaat. Een dergelijke screening kan van tijd tot tijd worden herhaald om veranderingen in de mens-dierrelatie te kunnen herkennen. Hierbij moet niet alleen gevraagd worden naar de acceptatie van het ene dier of een aversie ten opzichte van het andere. Ook moet worden bekeken welke effecten de dieren tijdens een interventie hebben op een afzonderlijke cliënt of groep, en met welke concrete ervaringen van de cliënt(en) deze samenhangen.

Basisrapportage

De basisrapportage is bedoeld voor basisinformatie die relevant is voor het verdere verloop van de interventie. Denk hierbij aan persoonsgegevens van de cliënt, contactgegevens van betrokkenen, de aanleiding voor het inzetten van de dierondersteunde interventie, gegevens uit een anamnese, eerdere medische en psychologische diagnoses, eventueel gebruik van medicijnen en/of verdovende middelen et cetera. Vanuit salutogeen oogpunt moeten niet alleen de beperkingen en tekortkomingen, maar met name ook de hulpbronnen (zoals steun uit het sociale netwerk) van de cliënt genoteerd worden. Ook moeten voorgaande, positieve en negatieve, ervaringen van de cliënt met dieren worden vastgesteld.

Voortgangsrapportage

Een kwalitatief hoogstaand therapeutisch, pedagogisch of anderszins hulpverlenend proces wordt gekenmerkt door een continue reflectie op de oorspronkelijk beoogde doelstellingen en op het vermogen om die doelstellingen, en daarmee de vorm van de interventie die daarop is toegesneden, tussentijds bij te stellen. Dit alles wordt opgenomen in de voortgangsrapportage, die ook een verslaglegging bevat van het gedrag van het dier of de dieren tijdens de interventie.

De voortgangsrapportage van dierondersteunde interventies kan ook subjectieve uitspraken van cliënten, familieleden, pedagogen, therapeuten, coaches, *handlers*[4] of vrijwilligers bevatten, alsmede (kwantificeerbare) gedragsobservaties. Bovendien kan het praktisch zijn om de cliënt(en) door middel van een vragenlijst of door exacte metingen van bepaalde grootheden te monitoren. Denk hierbij aan bloeddruk, hartslag of medicijngebruik. Dergelijke metingen mogen alleen met uitdrukkelijke toestemming van de cliënt of zijn/haar wettelijke vertegenwoordiger uitgevoerd worden. Net als in de basisrapportage moet ook in de voortgangsrapportage bijzondere aandacht worden besteed aan de hulpbronnen van de cliënt.

Het is raadzaam om tijdens een interventie tussentijdse evaluaties in te plannen. Die kunnen helpen om een eventuele bijstellingen op het dierondersteund werk te signaleren en verder mogelijk te maken.

Het dier in de interventie

De proceskwaliteit van dierondersteunde interventies is vooral afhankelijk van de mens-dierrelatie. Een positief effect van werken met een dier kan alleen worden bereikt als sprake is van een constante, intensieve, positieve en partnergerichte relatie tussen het dier en de andere actoren in de interventie. Enkel de aanwezigheid van een dier heeft nog geen voorspelbare waarde voor het verloop van zo'n interventie. Eerder is het zo dat dieren de omgeving veranderen, waardoor vertrouwen, veiligheid, de behoefte aan communicatie en gezelschap, alsook motivatie en samenwerking positief beïnvloed kunnen worden. Hoe goed een interventie verloopt, hangt dan ook voor een belangrijk deel af van de professionals, het dier of de dieren, hun onderlinge relaties en hun relaties tot de cliënt.

[4] Met *handler* bedoelen we de persoon die belast is met het monitoren van het gedrag en welzijn van een dier tijdens een dierondersteunde interventie. Soms is de professional (therapeut, coach, leerkracht enzovoorts) tevens eigenaar en *handler* van het dier tijdens een interventie. In andere gevallen werkt een professional met een dier van derden en is er een aparte *handler* nodig voor het dier tijdens de interventie. In weer andere gevallen kiest de professional/eigenaar ervoor om toch met een aparte *handler* te werken voor het dier; of de professional werkt met een dier van derden en is tevens *handler*. In al deze gevallen moet met goed gevolg een team-test zijn afgelegd waarmee kan worden bepaald of er een juiste fit is tussen dier, professional en *handler*.

Tijdens iedere interventie dient een set maatregelen beschikbaar te zijn, voor het geval een dier tijdens de sessie wordt overvraagd en ontheven dient te worden van zijn taken. Bovendien is het van essentieel belang dat gedragsregels voor de omgang met het dier worden opgesteld, dat deze vóór aanvang van de interventie met de cliënt worden besproken en dat deze vervolgens ook worden nageleefd.

Bij alle dierondersteunde interventies moet van tevoren worden nagedacht over de wijze waarop het dier in het werk kan worden geïntegreerd. Om rekening te houden met het karakter en de behoeften van een dier en om het dier niet te overvragen, moet de selectie van het dier met grote zorgvuldigheid tot stand komen. De vereisten aan de mens-dierrelatie zijn voor dit werkveld bijzonder hoog, aangezien alleen zo optimaal gebruik kan worden gemaakt van de mogelijkheden die zich bij de omgang met dieren voordoen.

Met een hond kan men bijvoorbeeld op een ander manier knuffelen dan met een cavia of een paard. Vaak is het vervullen van bewuste, en waarschijnlijk nog eerder onbewuste, behoeften aan de orde in cliënt-dierinteractie. De communicatie en interactie die van het dier uitgaat, kan zo de wensen en doelstellingen van cliënten beïnvloeden. Dit opent een breed spectrum aan mogelijke doelen, dat veel meer omvat dan wat bijvoorbeeld terug te vinden is in een classificatiesysteem van aandoeningen of ziektes.

De verbreding van doelen die door dierondersteunde interventies mogelijk wordt, gaat ook verder dan het simpelweg vervangen van een mens door een dier in een interactie. Een avontuurlijke rit met een paard kan bijvoorbeeld voor een puberend meisje op geheel eigen wijze bijdragen aan de ontwikkeling van haar identiteit; voor een ander kind kan het poetsen en knuffelen met een paard zo'n rol misschien vervullen. Het verzorgen van een ziek dier kan voor het leren ervaren van empathie net zo nuttig zijn als zich door een hond te laten troosten. De bouw van een onderwaterwereld voor vissen kan cliënten helpen bij het stimuleren van hun creativiteit en zelfdiscipline, net zoals dat doel bijvoorbeeld bereikt kan worden door een hond te begeleiden over een hindernisparcours.

Hygiëne, risicobeoordeling en risicomanagement

Professionals in dierondersteunde interventies moeten kennis hebben van en rekening houden met contra-indicaties voor het werken met een dier. Concreet betekent dit dat men bij zowel mens als dier alert moet zijn op bacteriën en op de risico's die daarmee samenhangen, zoals infecties aan darmen, luchtwegen, wonden en bloedsomloop. Gezondheidsrisico's door protozoa (parasieten), wormen, schimmels en virussen moeten eveneens bekend zijn. Er moet rekening worden gehouden met eventuele, risicovolle, acute en chronische aandoeningen van cliënten, zoals allergieën, astma, ernstige vormen van neurodermitis, aantasting van het immuunsysteem, risicovolle acute aandoeningen (zoals longontsteking) of moeilijk stabiliseerbare diabetes. De wetgeving met betrekking tot het in acht nemen van de hygiëne moet bekend zijn en worden nageleefd. Daartoe moet een goedgekeurde risico-inventarisatie en -evaluatie (RI&E) met daarin hygiënemaatregelen aanwezig zijn.

Er moet daarom aantoonbare kennis zijn van:

- maatregelen die de hygiëne waarborgen;
- het opstellen van een hygiëneplan;
- het waarborgen van de veiligheid van mensen en dieren.

De volgende zaken moeten bekend zijn (bijvoorbeeld in verband met contra-indicaties voor behandeling) en in acht worden genomen middels protocollen:

- ziekteverwekkers, hun herkomst, wijze van overdracht, infectiedosering en milieuresistentie;
- kennis over de algemene toestand en afweer van mensen die in aanraking komen met dieren;
- mogelijkheden om risicovermindering en -beheersing te versterken, zoals bijvoorbeeld desinfectie of isolatie;
- mogelijkheden om de risicobeheersing te organiseren en implementeren.

De ruimtes waarin dieren niet mogen verblijven (zoals bijvoorbeeld keukens, ruimtes waarin voedingsmiddelen zijn opgeslagen, voertuigen die voor het transport van voedingsmiddelen worden gebruikt, apotheken, steriele ruimtes) moeten zijn vastgesteld. Dieren moeten zindelijk zijn. Eventuele ontlasting moet worden opgeruimd en die plekken moeten grondig worden gereinigd en ontsmet. Ook de risico's voor dieren die van mensen uit kunnen gaan, moeten bekend zijn en voorzorgsmaatregelen moeten in acht worden genomen.

Overige criteria voor proceskwaliteit

Een goede proceskwaliteit kan ook worden bevorderd door eenvoudige maatregelen die veelal over het hoofd worden gezien. Denk hierbij aan het kort houden van wachttijden, aan duidelijk afgebakende begin- en eindtijden van sessies, of aan een snelle respons op vragen. Hiertoe behoren ook de eigen voorbereiding en de voorbereiding van het dier op werksessies.

Evaluatie van het resultaat

Zoals al eerder werd opgemerkt, moet het verloop van een dierondersteunde interventie gedocumenteerd worden. Uiteraard moeten ook de eindresultaten en effecten van de interventie gerapporteerd worden, met inachtneming van de oorspronkelijke en eventueel bijgestelde doelstellingen en de daartoe gevolgde methodes.

De volgende algemene criteria helpen om de kwaliteit van het resultaat te beoordelen:

- Is het beoogde doel behaald?
- Is de interventie naar tevredenheid verlopen, voor de cliënt maar ook voor de professionals die de dierondersteunde interventie hebben aangeboden?
- Heeft de dierondersteunde interventie geleid tot verlichting op het emotionele vlak?
- Zijn de persoonlijke competenties van de cliënt toegenomen en heeft deze aan handelingsbekwaamheid en flexibiliteit gewonnen?
- Is er een grotere bereidheid om verantwoordelijkheid te nemen? Is de cliënt zich meer bewust geworden van zichzelf en van zijn of haar eigen handelen?
- Is de grondhouding van de cliënt veranderd? Is hij of zij in staat om meerdere perspectieven op een probleem te hanteren, en kan de cliënt oplossingen te vinden?

Methodisch kunnen effecten worden gedocumenteerd door middel van:

- subjectieve uitspraken van cliënten, familieleden, therapeuten, pedagogen, coaches, enzovoorts;
- gedragsobservaties;
- gestandaardiseerde vragenlijsten;
- eenvoudige opsommingen van zaken zoals bijvoorbeeld gereduceerd medicijngebruik, minder bezoeken aan een arts, kortere ziekenhuis- of andersoortige opnames, betere omgang met stress of traumatische ervaringen, een meer frequente verbale en non-verbale communicatie, meer plezier en vaker lachen, het beter kunnen begrijpen van emotionele uitingen van anderen, meer contact en verbinding maken met anderen, een verhoogde en verbeterde interactie van autistische kinderen met dieren en mensen, meer zin om naar school te gaan, meer vertoon van empathie enzovoorts.

Het verdient sterk de aanbeveling dat:

- metingen met behulp van gestandaardiseerde testinstrumenten worden uitgevoerd;
- bij de verslaglegging expliciet de verbindingen worden beschreven tussen (1) de therapeutische, pedagogische, coachings- of andere concepten en methodische principes die aan de interventie ten grondslag lagen, (2) de doelstellingen, (3) de toegepaste methoden en (4) de gevonden effecten.

Wie kan beoordelen of wordt voldaan aan de criteria?

Wij stellen voor om de bijgevoegde checklist (Bijlage 1) te gebruiken bij collegiale intervisie en bij supervisie door deskundigen. Deze checklist kan worden verfijnd en aangevuld aan de hand van de ervaringen die er in de praktijk mee worden opgedaan.[5]

De soms zeer uiteenlopende toepassingsgebieden van dierondersteunde interventies moeten gespecificeerd worden. Uiteraard gelden bij dierondersteunde interventies in bijvoorbeeld ergotherapie andere succescriteria dan bij dierondersteunde leertaken in een schoolklas. Zo ook zijn de interventiecriteria van fysiotherapeuten die kamelen inzetten anders dan die van kindertherapeuten die met honden werken. En hygiënemaatregelen worden in een kliniek veelal strenger nageleefd dan in een woongroep waarin huisdieren worden gehouden. In de checklist moet wellicht extra ruimte gemaakt worden om de specifieke inzet van dieren te beschrijven.

Het “eeuwige opstellen van criteria” is natuurlijk geen doel op zich. Het moet in de eerste plaats helpen om het al of niet bereiken van persoonlijke belangen en doelen van de cliënt(en) inzichtelijk te maken; zowel vanuit de subjectieve visie van die cliënt(en) zelf als vanuit de subjectieve visie van de professionals die de dierondersteunde interventie aanbieden. Een eenvoudige eerste objectivering ontstaat als beide perspectieven met elkaar worden vergeleken.

De checklist in bijlage 1 kan eveneens worden gebruikt door professionals om een uitgebreide zelfbeoordeling/zelfreflectie op te stellen. Ze voorziet in vroegtijdige informatie over de mogelijke uitkomst van een interventie, en beperkt zowel de tijd die nodig is voor intervisie als de kosten van latere supervisie.

Het zijn dus in de eerste plaats de professionals zelf die beoordelen of en in hoeverre hun werk voldoet aan de kwaliteitscriteria voor dierondersteunde interventies. De resultaten van deze zelfreflectie en evaluatie kunnen worden gebruikt om de kwaliteit van het eigen dierondersteund werk continu te verbeteren.

[5] Feedback op deze Richtlijn kunt u sturen aan info@antrozoologie.nl

BIJLAGE 1
Checklist kwaliteitsborging van dierondersteunde interventies

1. Kwalificatie

1.1 Basis- beroepskwalificatie

Universitaire opleiding, hogeschool of beroepsopleiding als:

_____

Diploma verkregen op: _____

Of:

AAIZOO-Kwalificatie door Erkenning van Verworven Competenties (EVC)
Verkregen op: _____

Beroepsmatig sinds: _____ werkzaam als _____

1.2 Vervolgopleiding dierondersteunde interventies

Vervolgopleiding als deskundige in dierondersteunde interventies bij:

_____

succesvol afgerond met diploma/certificaat op: _____

Deelname aan beroepsgerichte vervolgopleidingen en intervisies/supervisies in de afgelopen twee jaar bij:

_____

Met daarin de volgende thema's:

_____

_____

1.3 Opleiding van het mens- dier- team

1.

Met (vermeld soort en naam van het dier): _____

Bij: _____

Met gedragsobservatie en supervisie succesvol afgerond op: _____

2.

Met (vermeld soort en naam van het dier): _____

Bij: _____

Met gedragsobservatie en supervisie succesvol afgerond op: _____

3.

Met (vermeld soort en naam van het dier): _____

Bij: _____

Met gedragsobservatie en supervisie succesvol afgerond op: _____

Vermeld hieronder of op een apart blad eventuele overige dieren waarmee wordt gewerkt.

2. Structurele voorwaarden aan dierondersteund werk

2.1 Voor dierondersteund werken is het volgende beschikbaar:

Ruimtes / terrein voor ontmoeting tussen mens en dier	☐ Ja	☐ Nee
Noodzakelijke materialen	☐ Ja	☐ Nee
Terugtrekkingsmogelijkheden voor de dieren	☐ Ja	☐ Nee
Voldoende personele voorwaarden	☐ Ja	☐ Nee
Voldoende financiële middelen	☐ Ja	☐ Nee

2.2 Welke voorwaarden moeten nog worden verbeterd?

3. Concepten en methodieken van dierondersteund werk

3.1 Op pedagogisch/therapeutisch vlak wordt overwegend gewerkt volgens de volgende concepten:

3.2 Er wordt overwegend met de volgende doelgroep(en) gewerkt:

3.3 Hoe worden belangstellenden over dierondersteunde interventies geïnformeerd?

3.4 Instemming – voorgaande ervaring – aversie		
Voorgaande ervaringen met dieren worden geregistreerd en in acht genomen	☐ Ja	☐ Nee
Aversies en angst bij de cliënt worden geregistreerd	☐ Ja	☐ Nee
Schriftelijke instemming wordt ingewonnen	☐ Ja	☐ Nee
3.5 Behoeften – Doelstellingen		
Behoeften / doelstellingen van de cliënt worden geregistreerd	☐ Ja	☐ Nee
Zo ja, met welke procedures/methodes?		
Cliënten hebben met name de volgende behoeften/persoonlijke doelstellingen:		
Als methodes voor het voldoen aan de behoeften/doelstellingen van cliënten, worden bij het dierondersteunde werk met name de volgende interventies ingezet:		

3.6 Documentatie

Het verloop van de dierondersteunde interventie wordt gedocumenteerd	☐ Ja	☐ Nee
Het behalen van de doelstellingen wordt gedocumenteerd	☐ Ja	☐ Nee

Ten behoeve van de verslaglegging van lichamelijke, sociale, emotionele en cognitieve veranderigen bij cliënten, wordt gebruik gemaakt van de volgende evaluatie-instrumenten:

Ter controle van de doelstellingen die cliënten hebben bereikt, wordt gebruik gemaakt van de volgende methodes/indicatoren:

- ☐ Objectieve indicatoren (bijv. minder gebruik van medicijnen)
- ☐ Vragenlijsten
- ☐ Zelfobservaties
- ☐ Observaties door andere personen
- ☐ Overige

Welke procedures worden toegepast?

4. Dieren

4.1 Welke dieren worden ingezet?

4.2 Ethologische kennis

Is er sprake van ethologische kennis, met name kennis van de natuurlijke levensbehoeften en het gedrag van de diersoort waarmee gewerkt wordt?	☐ Ja	☐ Nee

Waar en hoe werd deze kennis verworven?

Zijn eerdere ervaringen met individuele dieren geregistreerd?	☐ Ja	☐ Nee

Sinds wanneer? In welke situaties?

Welke gedragspotentieel, dat afzonderlijke dieren tijdens hun opleiding hebben "getoond", wordt in uw praktijk met name gebruikt en gewaardeerd?

4.3 Hoe vaak worden de dieren ingezet gedurende een week?

Frequentie per week: _____

Duur per inzet: _____

Wordt de communicatie en interactie tussen dier/cliënt/deskundige/evt. ook de eigenaar van het dier geregistreerd?	☐ Ja	☐ Nee
Hoe wordt die communicatie en interactie geregistreerd en herkend?		
Hoe wordt met name een empathische omgang herkend?		
Wordt de empathische omgang ook door collega's herkend?	☐ Ja	☐ Nee
Worden (belastings-)signalen van de dieren geregistreerd?	☐ Ja	☐ Nee
Welke (belastings-)signalen laten de dieren zien?		
Hoe wordt hierop gereageerd? (S.v.p. benoemen, reacties hierop beschrijven, effecten vermelden)		

4.5 Risico's

Worden mogelijke risico's in de interactie tussen mens en dier geregistreerd?	☐ Ja	☐ Nee

Welke risico's kunnen zich bij cliënten voordoen, in verband met mogelijke gedragsproblemen van de dieren waarmee gewerkt wordt?

Hoe wordt de veiligheid van cliënten gewaarborgd?

Welke risico's kunnen zich bij dieren voordoen met betrekking tot mogelijke gedragsproblemen van cliënten?

Hoe wordt de veiligheid van dieren gewaarborgd?

4.6 Dierenbescherming

Is voldaan aan de eisen zoals bepaald in de vigerende wetgeving ter bescherming van dieren, en wordt uitsluitend gewerkt met dieren die voorkomen op de Positieflijst "Aangewezen diersoorten"?	☐ Ja	☐ Nee

In welke mate wordt voldaan aan de actuele inzichten voor het garanderen van het welzijn van dieren in dierondersteunde interventies? Zie de hierboven genoemde Wet Dieren (2011) en de nadere invulling daarvan in het Besluit houders van dieren (2014) alsmede de voorwaarden en regels voor het bedrijfsmatig houden van huisdieren zoals gepubliceerd op de site van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. Denk aan juiste verzorging; juiste voeding; vachtverzorging en reiniging; voldoende uitloop met een minimaal oppervlak om te voldoen aan de bewegings-, veiligheids- en warmtebehoefte van het soort dier; mogelijkheden tot vermaak voor het dier; mogelijkheden om soorteigen sociaal gedrag te vertonen, contact met soortgenoten, mogelijkheden om rust te nemen en zich terug te trekken.

Er moet een beoordeling worden toegekend tussen 1 (niet aan voldaan) en 5 (optimaal aan voldaan), voor elk soort dier dat wordt ingezet bij de dierondersteunde interventies. Adviezen voor verbetering moeten indien van toepassing worden aangegeven.

Dier	Beoordeling 1 t/m 5	Aanbevolen verbeteringen
Honden		
Paarden		
Ezels		
Katten		
Konijnen		
Lama's		
Alpaca's		
Geiten		
Varkens		
Cavia's		
Kippen		
Ganzen		

Overige soorten, nl:		

4.7 Veterinaire controles

Vereiste inentingen zijn uitgevoerd.	☐ Ja	☐ Nee
Op ecto- en endoparasieten wordt regelmatig gecontroleerd.	☐ Ja	☐ Nee
Preventiemaatregelen worden in acht genomen en uitgevoerd.	☐ Ja	☐ Nee
De gezondheids- en verzorgingsstatus van de dieren word regelmatig gecontroleerd.	☐ Ja	☐ Nee
Symptomen van ziektes worden herkend.	☐ Ja	☐ Nee
Een medisch dossier van veterinaire verzorging is aanwezig.	☐ Ja	☐ Nee
Overige documentatie (kosten/uitgaven enz.) over het dier wordt bijgehouden.	☐ Ja	☐ Nee

5. Hygiëne, risicobeoordeling en risicomanagement

Mogelijke risico's worden systematisch geregistreerd.	☐ Ja	☐ Nee
Er is een veiligheidsconcept beschikbaar.	☐ Ja	☐ Nee
Er is een goedgekeurd hygiëneschema beschikbaar.	☐ Ja	☐ Nee

5.1 Geef aan welke risico's in uw dierondersteund werk optreden en hoe u daarmee omgaat.

	Welke cliënt?	Risicomanagement
Allergieën (welke?)		
Fobieën		
Astma		
Ernstige vormen van neurodermitis		
Schimmelaandoeningen		
Immuun gesupprimeerde aandoeningen		
Acute aandoeningen (bv. longontsteking)		
Cytostaticatherapie		
Melanomen of andere aandoeningen		
Multimorbiditeit		

Kolonisatie met multiresistente verwekkers		
Open wonden, katheter, tracheotomie		
Onvoorzienbaar gedrag van de cliënt		
Bekende dierenmishandelingen uit het verleden		
Versterking van pathologische processen door contact met dieren?		
Anders, nl.		

6. Recht en verzekering

Privacyrichtlijnen worden in acht genomen.	☐ Ja	☐ Nee
Er is een bedrijfsplanning beschikbaar; de organisatievorm wordt aangehouden.	☐ Ja	☐ Nee
Cliënten, medewerkers en dieren hebben een aansprakelijkheidsverzekering.	☐ Ja	☐ Nee
Cliënten, medewerkers en dieren hebben een ongevallenverzekering.	☐ Ja	☐ Nee

7. Documentatie/informatie (niet voor dienstverlening en onderzoek)

Doelstellingen, methoden en effecten van de dierondersteunde interventie worden geregistreerd.	☐ Ja	☐ Nee
Aan de opdrachtgever wordt verslaglegging gedaan in voor hem/haar begrijpelijk jargon.	☐ Ja	☐ Nee
De verklaringen van bijzondere effecten van dieren worden verstrekt.	☐ Ja	☐ Nee
Medewerkers, belangstellenden, verwijzende specialist etc. worden regelmatig geïnformeerd over dierondersteunde interventies.	☐ Ja	☐ Nee

8. Aanvullingen

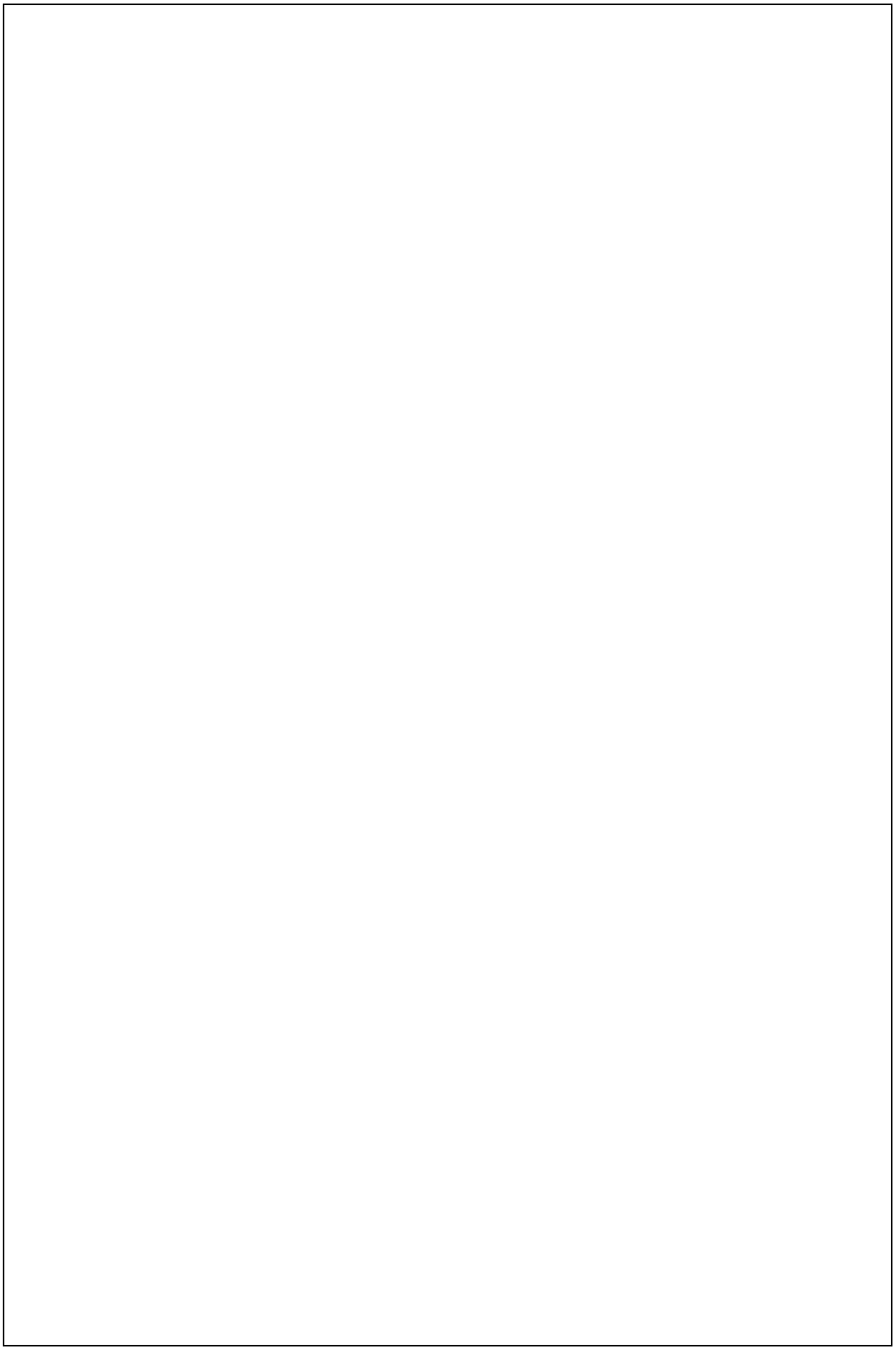

BIJLAGE 2
Formulier kwaliteitsborging van projecten in dierondersteunde interventies

(Dit formulier is gebaseerd op het kwaliteitsinformatiesysteem voor preventie en gezondheidsbevordering QIP van de Universiteitskliniek Hamburg-Eppendorf en de BZgA, 2008)

1. Algemene informatie over het project

1.1 Titel van het project

1.2 Verantwoordelijke instelling / verantwoordelijke persoon

Naam van de instelling: _____

Contactpersoon: _____

Adres: _____

_____

1.3 Tijdvak

Eén werkdag omvat 8 werkuren voor één persoon. Tel hierbij ook de tijd op die nodig is voor alle vereiste taken (inclusief planning, beheer, werkzaamheden achteraf enz.)

Het project begint op _____ en eindigt op _____.

Het volgende wordt vastgesteld:

- ☐ Over de volledige looptijd van het project
- ☐ Eenmalig
- ☐ Jaarlijks
- ☐ Per traject

ca. _____ werkdagen voor de uit te voeren instelling (incl. planning, uitvoering)

ca. _____ werkdagen voor samenwerkende instellingen (school, ziekenhuis, kleuterschool e.d.)

ca. _____ werkdagen voor deelnemers.

1.4 Financiële middelen

Noteer een bedrag en geef een specificatie

- ☐ Over de volledige looptijd van het project
- ☐ Eenmalig
- ☐ Jaarlijks
- ☐ Per traject

Onkosten

Personeelskosten: € _____ ; _____

Reiskosten: € _____ ; _____

Administratiekosten: € _____ ; _____

Reclamekosten: € _____ ; _____

Materiaalkosten: € _____ ; _____

Kosten voor dieren: € _____ ; _____

Overige kosten: € _____ ; _____

Totale onkosten zijn ca.: € _____

Kostendragers: _____

Inkomsten

1. Alvast toegezegd is: € _____ door: _____
2. Alvast toegezegd is: € _____ door: _____
3. Alvast toegezegd is: € _____ door: _____

1. Aangevraagd werd: € _____ bij: _____

2. Aangevraagd werd: € _____ bij: _____

3. Aangevraagd werd: € _____ bij: _____

Van de deelnemers wordt € _____ per persoon ontvangen.
In totaal wordt van de deelnemers € _____ ontvangen.

Totale inkomsten zijn ca.: € _____

Totaalbalans (inkomsten minus onkosten) voor het project is ca.: € _____

2. Inhoudelijke zwaartepunten en uitgangssituatie

2.1 Het project in één overzicht

Beschrijf kort het idee, de doelstellingen, het verloop, de opbouw, de inhoud, en de procedures.

2.2 Welke doelstellingen staan centraal binnen dit project?

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

5. _____

2.3 Beknopte omschrijving van de uitgangssituatie en het probleem voor aanvang van het project

Beschrijf waarom het project belangrijk is. Welke tekorten/problemen worden in het project aangepakt?

Hoe werden de uitgangssituatie en de behoeften aan dit project bepaald?

3. Doelgroepen

3.1 Welke doelgroep(en) moet het project kunnen aanspreken?

De keuze van de doelgroep geschiedt op basis van:

- ☐ Theoretische overwegingen
- ☐ Een vraag om samenwerking
- ☐ Kennis en bevindingen over het probleem/de problemen
- ☐ Toegang tot de doelgroep
- ☐ Anders, namelijk: _____

3.6 Kenmerken van de doelgroep

Welke verwachtingen hebben leden van de doelgroepen bij het project?	Hoe gaat het project in op de verwachtingen van de doelgroepen? Aan welke behoeften kan het voldoen?
Bestaan er voor het project bijzonderheden bij de doelgroepen (sociaal, cultureel, qua taal, gezondheid)?	Hoe gaat het project in op deze bijzonderheden van de doelgroepen?
Welke hulpbronnen/resources brengen de doelgroepen mee?	Op welke wijze maakt het project gebruik van dergelijke resources en (hoe) worden ze aangevuld?

Wordt de motivatie van de doelgroepen/deelnemers voor dit project achterhaald?

- ☐ Nee
- ☐ Ja, en wel op de volgende wijze: _____

_____

_____

_____

Hoe wordt eventueel de motivatie van deelnemers om mee te werken bevorderd?

4. Dieren

3.3 Welke kenmerken/bijzonderheden van het werkveld, de projectomgeving, invloedrijke actoren, etc. zijn belangrijk voor het slagen van het project?

Denk aan verwachtingen van de leiding van een bedrijf of instelling, de cultuur van een school, verwachtingen van de collega's, bijzonderheden in de werkomgeving etc.

Kenmerk	Hoe gaat het project hier mee om?

4. Effectieve aanpak van het project

4.1 Wat beoogt het project te bereiken?

- ☐ Nieuw gedragspatroon aanreiken en oefenen (bv. een andere omgang met conflicten).
- ☐ Algemene competenties aanreiken (bv. sociale vaardigheden).
- ☐ Belangrijke persoonlijke kwaliteiten versterken (bv. zelfvertrouwen).
- ☐ Omgang met dieren verbeteren (bv. bekwaamheidsbewijs als hondenbegeleider).
- ☐ Kennis over dieren vergroten (bv. kennis over boerderijdieren).
- ☐ Anders, namelijk: _____

4.2 Wat zijn de belangrijkste doelstellingen van het project? En welke indicatoren zijn er voor het behalen van het doel?

Doelstelling	Meet- of afleesbaar aan:

4.3 Effectiviteit

Beschrijf hoe en waarom het project de beoogde effecten moet behalen.

4.4 Beschrijf kort de belangrijkste hulpbronnen in uw project

Denk aan zaken als een presentatie in de ouderraad, informeren van collega's, organiseren van bijeenkomsten, een introductie voor de deelnemers.

Hulpbron	Toelichting

5 Planning en voorbereiding

5.1 Welke activiteiten worden al in uw instelling en in uw werkomgeving uitgevoerd? Hoe is uw werkwijze voor het huidige project afgestemd met de lopende activiteiten?

☐ Afstemming is niet vereist, omdat: _____

_____

☐ Afstemming vond niet plaats, omdat:_____

_____

☐ Afstemming werd uitgevoerd. Resultaat: _____

_____

5.2 Zijn alle nodige afspraken gemaakt?

Denk aan afspraken over geld, ruimte, werkverdeling, personeel etc.

☐ Niet vereist, omdat: _____

_____

☐ Ja, namelijk met:	Afspraken betreffen:

☐ Nee, nog niet.	Afspraken zullen betreffen:

5.3 Zijn de randvoorwaarden voor dit project gecontroleerd?

Denk aan beschikbare en geschikte ruimtes, roosters en planningen, personele ondersteuning; het halen/brengen van de deelnemers en eventueel van de dieren; mogelijkheid voor de dieren om te rusten en zich terug te trekken, enz.

Randvoowaarde	Wordt voldaan aan de randvoorwaarde?	
	☐ Ja	☐ Nee
	☐ Ja	☐ Nee
	☐ Ja	☐ Nee
	☐ Ja	☐ Nee
	☐ Ja	☐ Nee
	☐ Ja	☐ Nee

6. Betrokken uitvoerders

6.1 Beschikbaar personeel

Beroepsgroep	Vereist aantal werkdagen voor het project	Voltooide opleiding, bij- en nascholing, overige kwalificaties

6.2 Welke voor het project relevante ervaringen en voorkennis hebben de projectleiding en het personeel?

6.3 Welke kennis moet nog worden verworven om het project te kunnen uitvoeren?

6.4 Supervisie / intervisie / regelmatige kennisuitwisseling

Hoe kunnen de deelnemende deskundigen op regelmatige basis kennis uitwisselen en gebruik maken van deskundige supervisie?

6.5 Samenwerking

Met welke instellingen heeft het project een vaste afspraak inzake samenwerking? Welke taken en functies hebben de projectpartners?

Projectpartners	Taken en functies

6.6 Omgeving / netwerk

Zijn alle belangrijke groepen, instellingen en afdelingen op de hoogte gesteld en betrokken bij het project? Het gaat hier om overige uitvoerders wier invloed essentieel is om het project te kunnen laten slagen (bv. schoolleiding, ouderraad, ondernemingsraad, veiligheidsdeskundigen, personeel van een instelling enz.).

- ☐ Nee, dat is niet vereist.
- ☐ Ja, betrokken zijn:

Uitvoerder	Is op de hoogte gesteld	Neemt deel aan besprekingen	Levert concrete bijdrage(n)
	☐	☐	☐
	☐	☐	☐
	☐	☐	☐
	☐	☐	☐
	☐	☐	☐

6.7 Deelname

Op welke wijze werken leden van de doelgroep of andere deelnemers mee aan de projectplanning?

7. Communicatie

Hoe wordt het project bekendgemaakt aan leden van de doelgroep en andere belanghebbenden?

8. Methoden

8.1 Welke methoden in van dierondersteunde interventies maken vast deel uit van dit project?

8.2 Op welke wijze dragen de methodem bij aan het behalen van de doelstellingen (zie 4.2) van het project?

Doelstelling	Wordt door de volgende methode bereikt:
1.	
2.	
3.	
4.	
5.	

9. Welke factoren beïnvloeden het succesvolle verloop van het project?

Succesfactor	Het project benut deze factor gericht door middel van:

10. Welke factoren zouden het verloop van het project kunnen belemmeren?

Factor	Het project controleert deze factor gericht door middel van:

11. Dieren

Is er sprake van ethologische kennis, met name kennis van de natuurlijke levensbehoeften en het gedrag van de diersoort waarmee gewerkt wordt?	☐ Ja	☐ Nee
Waar en hoe werd deze kennis verworven?		
Zijn eerdere ervaringen met individuele dieren geregistreerd?	☐ Ja	☐ Nee
Sinds wanneer? In welke situaties?		

Welke gedragspotentieel, dat afzonderlijke dieren tijdens hun opleiding hebben "getoond", wordt in het project met name benut?
Welke risico's kunnen zich bij cliënten voordoen, in verband met mogelijke gedragsproblemen van de dieren waarmee gewerkt wordt?
Hoe wordt de veiligheid van cliënten gewaarborgd?
Welke risico's kunnen zich bij dieren voordoen met betrekking tot mogelijke gedragsproblemen van cliënten?

Hoe wordt de veiligheid van dieren gewaarborgd?

12. Dierenwelzijn

12.1 Richtlijnen voor dieren in dierondersteunde interventies

Wordt voldaan aan de actuele inzichten voor het garanderen van het welzijn van dieren in dierondersteunde interventies? Zie daartoe de Wet Dieren (2011) en de nadere invulling daarvan in het Besluit houders van dieren (2014) alsmede de voorwaarden en regels voor het bedrijfsmatig houden van huisdieren zoals gepubliceerd op de site van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. Denk aan juiste verzorging; juiste voeding; vachtverzorging en reiniging; voldoende uitloop met een minimaal oppervlak om te voldoen aan de bewegings-, veiligheids- en warmtebehoefte van het soort dier; mogelijkheden tot vermaak voor het dier; mogelijkheden om soorteigen sociaal gedrag te vertonen, contact met soortgenoten, mogelijkheden om rust te nemen en zich terug te trekken. **>>S.v.p. aangeven voor elke diersoort die wordt ingezet.<<**

☐ Ja ☐ Gedeeltelijk ☐ Nee

	Actuele situatie resp. nagestreefde situatie
Soortspecifieke dierhouderij	
Voeding overeenkomstig de ethologische en fysiologische behoeften van de diersoort.	
Vachtverzorging en reiniging	
Voldoende uitloop met een minimaal vereist oppervlak om te voldoen aan de bewegings-, veiligheids- en warmtebehoeften van de soort.	

Mogelijkheden tot bij de soort passende beweging, voeding en comfort.	
Mogelijkheden voor het dier om zich te vermaken	
Mogelijkheden om soortspecifiek sociaal gedrag te vertonen; toegang tot de omgeving.	
Mogelijkheden voor het dier om te rusten en om zich terug te trekken.	
Overige	

12.2 Positieflijst Aangewezen Diersoorten

Wordt uitsluitend gewerkt met dieren die voorkomen op de Positieflijst "Aangewezen diersoorten"?	☐ Ja	☐ Nee

12.3 Veterinaire controles

Vereiste inentingen zijn uitgevoerd.	☐ Ja	☐ Nee
Op ecto- en endoparasieten wordt regelmatig gecontroleerd.	☐ Ja	☐ Nee
Preventiemaatregelen worden in acht genomen en uitgevoerd.	☐ Ja	☐ Nee
De gezondheids- en verzorgingsstatus van de dieren wordt regelmatig gecontroleerd.	☐ Ja	☐ Nee
Symptomen van ziektes worden herkend.	☐ Ja	☐ Nee
Een medisch dossier van veterinaire verzorging is aanwezig.	☐ Ja	☐ Nee
Overige documentatie (kosten/uitgaven enz.) over het dier wordt bijgehouden.	☐ Ja	☐ Nee

13. Hygiëne, risicobeoordeling en risicomanagement

Welke risico's kunnen optreden?	Welke preventieve maatregelen zijn vooraf getroffen?

Is een hygiëneplan opgesteld?	☐ Ja	☐ Nee

14. Recht en verzekering

Is de verzekeraar van de aansprakelijkheidsverzekering en de ongevallenverzekering op de hoogte gesteld?	☐ Ja	☐ Nee
Hebben alle deelnemende personen, medewerkers en dieren een aansprakelijkheidsverzekering?	☐ Ja	☐ Nee
Hebben alle deelnemende personen, medewerkers en dieren een ongevallenverzekering?	☐ Ja	☐ Nee

15. Aanvullingen en overige opmerkingen

BIJLAGE 3
Voorbeeldsjabloon schriftelijke toestemming voor het ontvangen van een dierondersteunde interventie

Toestemmingsverklaring (*informed consent*)

Naam interventie:
Verantwoordelijke opdrachtnemer:

In te vullen door de cliënt (of de ouders dan wel de wettelijk voogd)

Ik verklaar op een voor mij duidelijke wijze te zijn ingelicht over de aard, methode, doel en [indien aanwezig] de risico's en belasting van de interventie. Mijn vragen zijn naar tevredenheid beantwoord.

[indien van toepassing] Ik begrijp dat film-, foto, en videomateriaal of bewerking daarvan uitsluitend voor analyse en/of wetenschappelijke presentaties zal worden gebruikt. Ik weet dat de gegevens en resultaten van de interventie in deze gevallen alleen anoniem en vertrouwelijk aan derden bekend gemaakt zullen worden.

Ik stem geheel vrijwillig in met deelname aan deze interventie. Ik behoud me daarbij het recht voor om op elk moment zonder opgaaf van redenen mijn deelname aan deze interventie te beëindigen.

Naam cliënt: ……

Datum: …… Handtekening cliënt: ……

In te vullen door de opdrachtnemer

Ik heb een mondelinge en schriftelijke toelichting gegeven op de interventie. Ik zal resterende vragen over de interventie naar vermogen beantwoorden. De cliënt zal van een eventuele voortijdige beëindiging van deelname aan deze interventie geen nadelige gevolgen ondervinden.

Naam opdrachtnemer: ……

Datum: …… Handtekening opdrachtnemer:……

BIJLAGE 4
Competentieprofielen voor mensen die dierondersteunde interventies[6] met honden aanbieden

Met bijzondere dank aan Therese Evers, Marleen van Baal, Marion de Jongh, Corien Vallinga en Yvonne Bayens.

Inleiding

AAI is een interdisciplinaire term voor het beschrijven van interventies waarbij dieren worden ingezet ten behoeve van zorg en welzijn van de mens. De toepassing en de levering van AAI-diensten varieert sterk, afhankelijk van de professionele identiteit van de betrokken dienstverlener, de setting, de doelgroep en de doelstelling van aangeboden diensten. Wanneer een AAI wordt uitgevoerd met de juiste opleiding en training, kan deze de impact van de (therapeutische) ervaring voor een brede groep individuen binnen een breed scala aan settings/omstandigheden op een zeer positieve manier beïnvloeden (zie bijvoorbeeld Fine, 2016)[7]. Dat vraagt echter wel om een heldere omschrijving van de verschillende competenties waaraan de AAI-begeleiders dienen te voldoen.

In Nederland zijn de beroepen van hulp- en zorgverleners die met dierondersteunde interventies werken, zogenaamde "vrije beroepen". Iedereen mag zich coach of therapeut met hond noemen, of een hond als AAI-hond meenemen naar een bejaardentehuis— ongeacht opleiding, ervaring of kennis op het gebied van dierondersteunde interventies. In veel gevallen zal vanuit de eigen beroepsgroep (van bijvoorbeeld therapeuten of coaches) een competentieprofiel bestaan en zal er sprake zijn van bijvoorbeeld een beroepscode. Als het echter gaat om de inzet van dieren bij het uitoefenen van zo een beroep heeft een potentiële cliënt of opdrachtgever in feite geen enkel zicht op de gehanteerde kwaliteitseisen in relatie tot de inzet van de dieren bij interventies.

De kwaliteitseisen die eerder in deze brochure zijn omschreven, beogen de kwaliteit van het werk van AAI-begeleiders en dieren (in dit geval honden) herkenbaar, meetbaar en concreet te maken. Met dat doel beschrijven we deze bijlage de competenties waaraan mensen en dieren die werken in dierondersteunde interventies dienen te voldoen.

We spreken in dit document over "AAI-begeleiders". Daarmee bedoelen we alle personen (zowel vrijwilligers als professionals) die zich bezighouden met dierondersteunde interventies. Meestal is de begeleider van de hond tevens de professionele coach, therapeut of anderszins hulp- of zorgverlener van de cliënt. Maar ook in die omstandigheden waarin een professional de uitvoering van de hulpverlening verzorgt, terwijl de ingezette hond door een andere persoon wordt begeleid, spreken we van AAI-begeleiders. In dit laatste geval spreken we van een *handler*, die specifiek verantwoordelijk is voor het gedrag en welzijn van de hond. Dat is bijvoorbeeld vaak het geval bij bezoekteams, waarbij een vrijwilliger de begeleider van de hond is terwijl de

[6] Vanaf nu genoemd AAI (Animal Assisted Interventions).
[7] Fine, A.H. [Ed.], (2016). *Handbook on Animal Assisted Therapy, 4th Ed*. New York: Academic Press.

eindverantwoordelijkheid en begeleiding van het bezoekteam onder een ander persoon (professional) valt.

De competentieprofielen die hieronder worden beschreven, dienen bovendien als basis voor de verdere invulling van gerichte (bij)scholingsactiviteiten voor AAI-begeleiders. Daartoe behoren de hieronder genoemde basismodule die op termijn wordt aangeboden voor iedereen die interventies met honden uitvoert, alsook de specialistische modules per vakgebied (therapie, coaching, onderwijs).

Binnen de context van de AAI-beroepsprofielen is ervoor gekozen om de zogenaamde "hulphonden" buiten beschouwing te laten. Hulphonden assisteren voortdurend één cliënt en zijn uitvoerig getraind om functies te vervullen die de cliënt niet meer bezit/zelfstandig kan uitvoeren; denk aan blindegeleidehonden of autismegeleidehonden. Scholing van zowel de begeleider als van de hulphond zelf betreft een heel ander traject dan scholing van AAI-honden en -teams.

Opbouw van de competentieprofielen

Een competentieprofiel kent de volgende componenten:

- **Kennis**: Wat moet de AAI-begeleider aan kennis hebben over de inzet van dieren bij de uitvoering van zijn/haar werk?

- **Vaardigheden**: Over welke dier- en cliëntgerelateerde vaardigheden moet de AAI-begeleider beschikken?

- **Houding**: Welke attitude/houding mag worden verwacht van de AAI-begeleider, ten aanzien van de dieren en de cliënten?

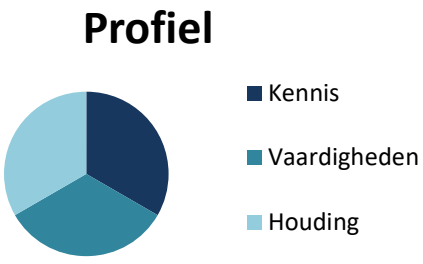

In dit document doen wij geen uitspraken over het competentieprofiel voor de beroepsgroep waar iemand al toe behoort. We gaan er vanuit dat elke begeleider vanuit de eigen beroepsgroep al aan een eigen competentieprofiel en eventuele beroepscode moet voldoen.

Uitgaande van de toegevoegde inzet van honden bij deze verschillende beroepsgroepen, is er daarentegen specifiek behoefte aan een competentieprofiel voor de reeds opgeleide hulp/zorgverlener, op het moment dat deze een hond inzet in een professionele interventie, als

aanvulling op bestaande methodieken.

De behoefte aan een duidelijk omschreven competentieprofiel geldt onverminderd voor *handlers* die geen eindverantwoordelijkheid dragen in een dierondersteunde interventie.

We maken in dit document onderscheid tussen verschillende beroepsgroepen (grotendeels in lijn met de White Paper van IAHAIO), die elk op een eigen manier de inzet van honden toevoegen aan hun professie. We hanteren competentieprofielen voor de volgende beroepsgroepen:

1. **Therapeuten met hond: AAT** (Animal Assisted Therapy).

AAT wordt gedefinieerd als een vorm van therapie waarbij het inzetten van een dier fundamenteel onderdeel is van de behandeling. Het dier wordt dus doelgericht ingezet. Dit kan zowel individueel als in groepsverband zijn. De persoon die AAT uitvoert, dient een therapeutische beroepsopleiding te hebben gevolgd. De vorm van therapie kan zowel psychologisch zijn als fysiek (bijvoorbeeld motorisch, revalidatie). Bij AAT mag meer van de hond worden verwacht (hij moet meer kunnen en meer stuurbaar zijn) dan bij AAC. Bijbehorende beroepen zijn onder meer (kinder)psychologen, (psycho)therapeuten, systeemtherapeuten, (ortho)pedagogen, jeugdhulpverleners, therapeuten in de verslavingszorg, hulpverleners voor mensen met verstandelijke beperkingen, artsen, verpleegkundigen, sociaal werkers.

2. **Coaches met hond: AAC** (Animal Assisted Coaching).

   AAC is geen therapie maar een vorm van hulpverlening waarbij eveneens volgens een gestructureerd en doelgericht proces wordt gewerkt. De coach zet de gecoachte cliënt op interactieve wijze aan tot effectief gedrag; door bewustwording en persoonlijke groei, het vergroten van zelfvertrouwen en het exploreren, ontwikkelen en toepassen van eigen mogelijkheden[8]. Daarbij wordt een hond ingezet. De hond hoeft niet per se doelgericht ingezet te worden zoals bij AAT, maar doet zijn werk ook enkel door aanwezig te zijn. Ook AAC kan zowel individueel als in groepsverband plaatsvinden. Bijbehorende beroepen zijn onder meer (kinder)coaches, personal coaches, levensloopcoaches, loopbaancoaches.

3. **Leerkrachten met hond: AAE** (Animal Assisted Education).

AAE gaat over alle activiteiten die gekoppeld zijn aan onderwijs en sociaal emotioneel leren met behulp van honden. Binnen het onderwijs zijn op vele niveaus mogelijkheden om een hond in te zetten om educatie bij de betrokkenen te bevorderen. Dat kan in een individuele setting zijn, een hond in de klas, een leeshond, of bijvoorbeeld de inzet van een hond tijdens een zogenaamd “snuffelcollege”, waarbij kinderen de lichaamstaal van honden leren begrijpen en er op een goede manier op leren reageren.[9] Bijbehorende beroepen zijn onder meer docenten die werken met (voorlees)honden in de klas.

---

[8] Nobco, Nederlandse orde van beroepscoaches.

9 Bij AAE is tevens de kanttekening te plaatsen dat in het onderwijs inmiddels niet meer gesproken wordt over competenties, maar over leeruitkomsten (waarbij meer aandacht is voor de verschillende manieren en omgevingen

4. **Zorg- en welzijnswerkers met hond: AAA** (Animal Assisted Activities).

In die gevallen waarin zorg-/hulp-/ontspanningsactiviteiten met honden worden aangeboden, maar zonder interventieplan en zonder leiding van een professioneel therapeut, coach of leerkracht, spreken we van AAA. Daarbij valt te denken aan het inzetten van de hond als bezoekdier binnen verzorgings- of bejaardentehuizen. Hierbij gaat het veelal om het inzetten van de dieren bij emotionele stress of meer algemene ontspanningsdoeleinden. Er wordt dus wel doelgericht gewerkt en er kunnen therapeutische effecten worden behaald, maar deze worden niet expliciet beoogd bij AAA. Het is uitdrukkelijk wel de bedoeling dat aan verslaglegging wordt gedaan (hoe reageerde de hond, hoe reageerden cliënten, wat ging goed, waar moet op gelet worden etc.). Denk bij AAA aan bezoekteams voor ouderen in verzorgings- en verpleeghuizen, bezoekteams in kinderziekenhuizen.

NB: De Inzet van een hond bij AAA is te allen tijde onder leiding of verantwoordelijkheid van een coördinator, projectleider of procesbegeleider. De AAI-begeleiders dienen rekening houden met de mogelijkheden voor de hond om al dan niet in een groep te kunnen en willen werken.

Protocol bijzonder kwetsbare cliënten

We spreken binnen de setting van AAI-competentieprofielen van “kwetsbaar” als mensen om wat voor reden dan ook moeite hebben om zichzelf te redden. Ze kunnen op één of meer leefgebieden problemen of tekorten hebben (bijvoorbeeld leven met een laag inkomen, geconfronteerd worden met huiselijk geweld, of onvoldoende opleiding of mobiliteit als gevolg van een beperking), waardoor extra afhankelijkheid kan ontstaan. [10]

In alle beroepsgroepen kan sprake zijn van het werken met kwetsbare cliënten. Er is geen bestaande lijst van groepen die structureel als kwetsbaar kunnen worden aangemerkt; daarvoor is de doelgroep ook te divers. Ieder persoon met een hulpvraag is door de aard daarvan mogelijk kwetsbaar. Wij gaan ervan uit dat in de interactie met honden de kwetsbaarheid van de cliënt extra aandacht verdient, zodat veiligheid en welzijn van alle betrokkenen, inclusief de dieren, gewaarborgd kunnen worden. De hulpvraag, de setting/omstandigheden en de professionele identiteit van de AAI-begeleider bepalen de mate van kwetsbaarheid bij de betreffende cliënt.

Mensen die vaak als kwetsbaar worden beschouwd, hebben bijvoorbeeld[11]:

- lichamelijke beperkingen
- chronisch psychische problemen
- extreme psychosociale problemen of meervoudige problematiek (waaronder verslaving en/of huiselijk geweld)

---

waarop mensen leren). In dit document spreken we voor de overzichtelijkheid nog wel over beroepscompetenties, bestaande uit kennis, vaardigheden en houding.

[10] Ontleend aan GGD Nederland.

[11] Movisie.

- een verstandelijke beperking
- forse opvoed- en opgroeiproblemen
- een erg laag inkomen
- onvoldoende opleiding of mobiliteit
- het risico uitgestoten te worden wegens bijvoorbeeld seksuele oriëntatie of culturele achtergrond
- verhoogde kwetsbaarheid vanwege hun leeftijd (het mag als algemeen bekend worden verondersteld dat kinderen en bejaarden in de hulpverlening bij uitstek kwetsbaar zijn).

Naast de algemene beroepscompetentieprofielen gelden daarom extra zorgvuldigheidseisen die terug te vinden zijn in het "Competentieprofiel Kwetsbare Cliënten in AAI". Dit profiel wordt toegneden op de doelgroep(en) waarmee een AAI-begeleider gaat begeleiden.

Concrete beschrijving van de competentieprofielen

In de hoofdtekst van deze brochure staan de algemene richtlijnen en vereisten voor de inzet van honden bij hulp/zorgverlening. Hieronder beschrijven we specifiek het volgende:

1. **Basis-Competentieprofiel**: geldt voor *alle* AAI-begeleiders.

2. **Basisprofiel voor de Hond**: geldt voor *elke hond* die ingezet wordt bij een AAI.

3. **Competentieprofiel Kwetsbare Cliënten in AAI:** geldt voor *alle* AAI-begeleiders. Dit profiel kan per begeleider verschillen omdat het wordt toegesneden op de doelgroep(en) waarmee de AAI-begeleider gaat wereken.

Het uitgangspunt is dat—mits wordt voldaan aan de opleidingseisen van de eigen beroepsgroep—elke professionele AAI-begeleider een hierna te noemen "Basismodule AAI" volgt, teneinde te kunnen voldoen aan hierboven gestelde profielen 1 t/m 3: het Basis-Competentieprofiel, het Basisprofiel voor de Hond, het Competentieprofiel Kwetsbare Cliënten in AAI.

De Basismodule AAI dient dus ook gevolgd te worden door *handlers* en andere begeleiders die betrokken zijn bij AAI.

Wie zonder beroepsopleiding instroomt in de Basismodule zonder verder een specialisatiemodule te volgen, mag werken als *handler* of begeleider in AAA, zonder eindverantwoordelijkheid.

4. **Specifieke Beroepsgerichte Competentieprofielen** voor de *aparte beroepsgroepen* die daarbij honden inzetten

Indien een specialisatiemodule in aansluiting op de Basismodule worden gevolgd door professionals, dan leidt deze op tot respectievelijk dierondersteund therapeut, dierondersteund coach of dierondersteunde leerkracht. Deze professionals mogen eindverantwoordelijkheid dragen in AAI.

Een specialisatiemodule kan ook gevolgd worden door een *handler* of andere begeleider, in aanvulling op de Basismodule. In dit geval is een rol als assistent in AAI weggelegd, maar zonder eindverantwoordelijkheid voor een interventie.

Schema A: Basis- en specialisatiemodules als vervolg op een beroepsopleiding.

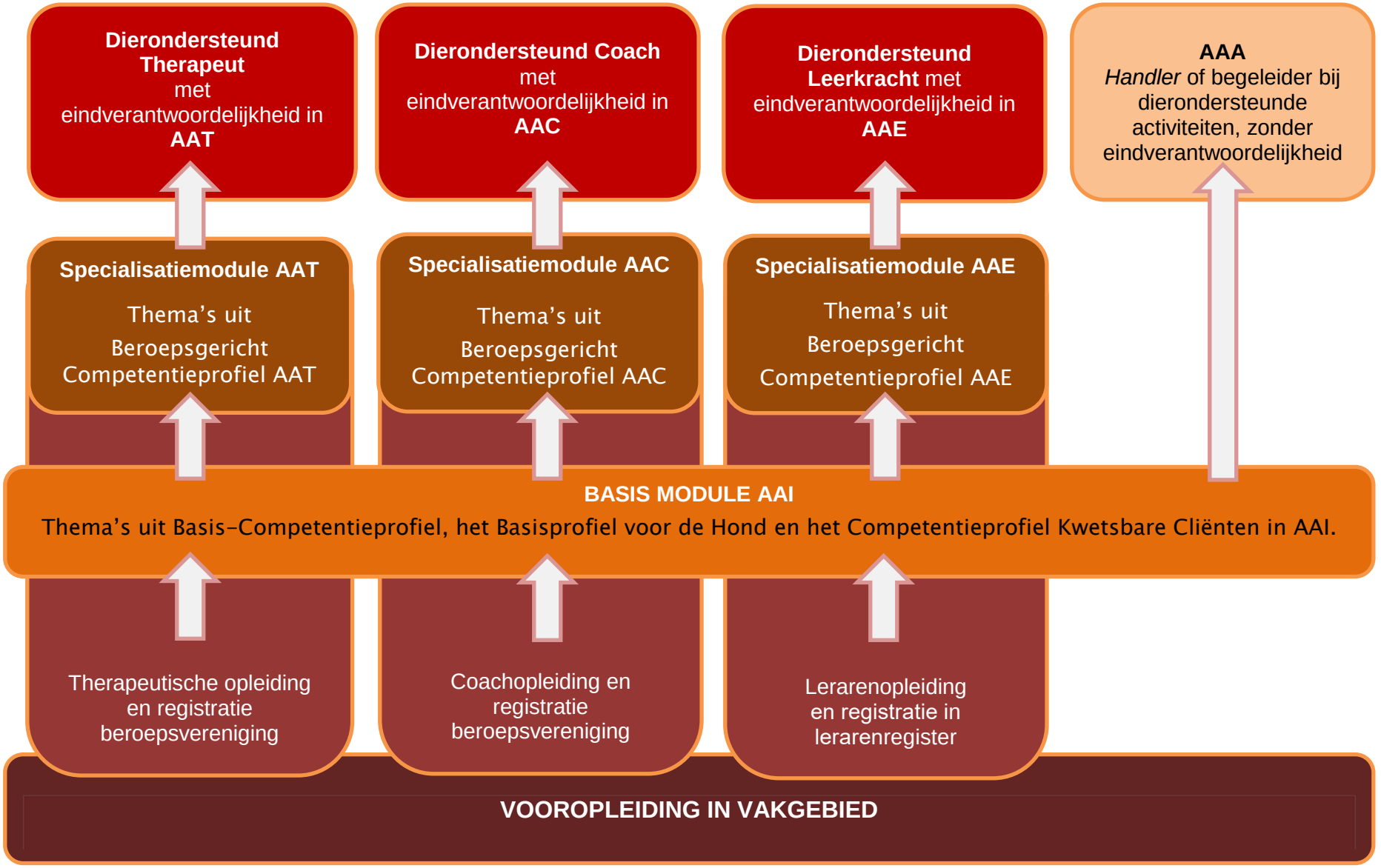

Schema B: Basis- en specialisatiemodules zonder vakspecifieke vooropleiding.

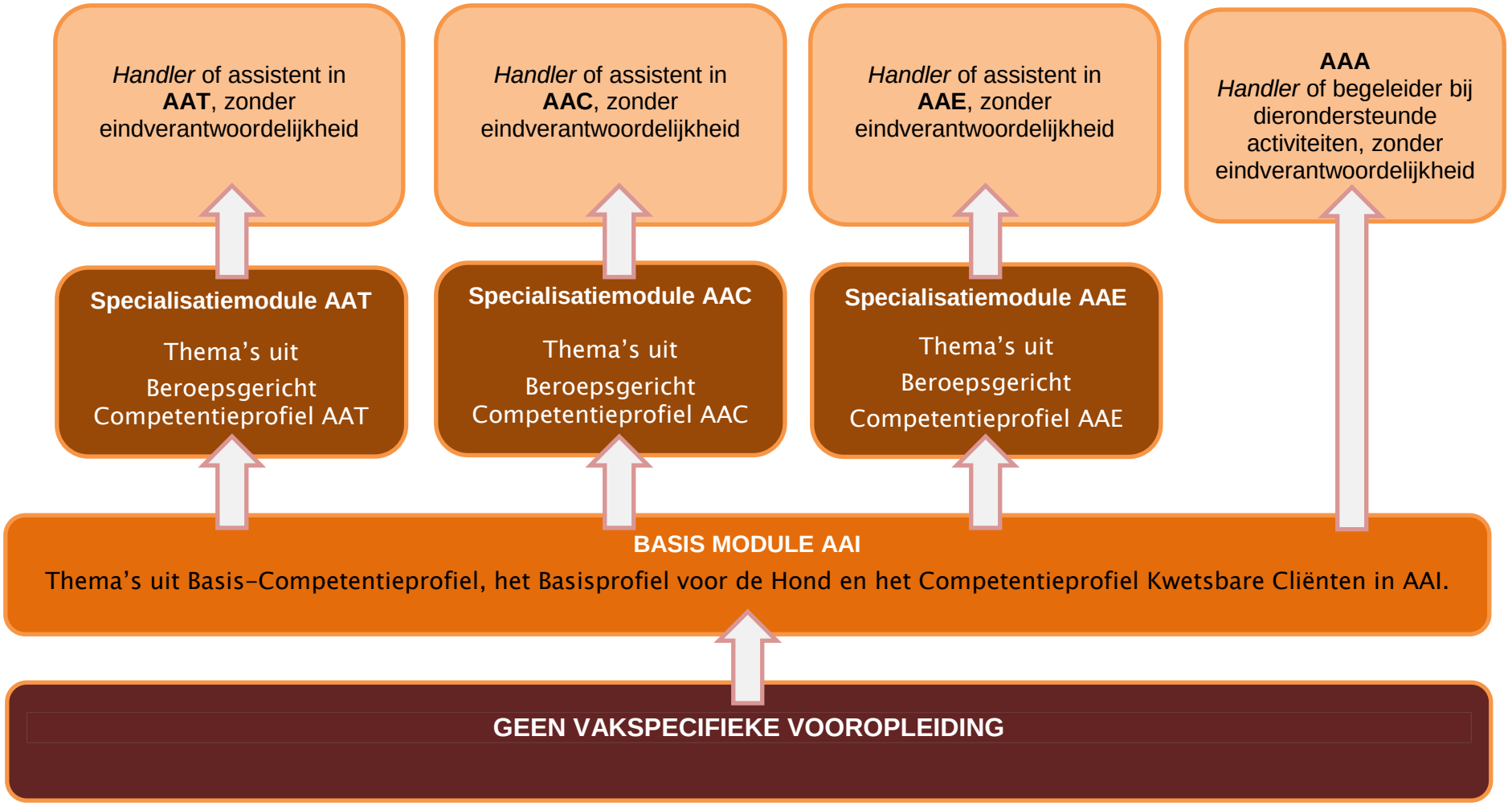

Tot slot

Bovenstaande competentieprofielen en certificering ontslaan de AAI-begeleider met hond op geen enkele manier van de eigen verantwoordelijkheid voor de inzet van het dier, die boven alles blijft gelden.

Bij het tot stand komen van de diverse profielen is dankbaar gebruik gemaakt van:

- Profiel AAT-team KNGF geleidehonden
- Pets4Care (basiscursus ESAAT)
- Coachen met Honden (AAC)
- Topdog competentieprofielen Mens & Hond Consultancy
- Hondenspiegel Doorn
- Expertise Centrum Rotonde
- EMCC/Nobco - EQA /EIA Competence Framework versie 1.0 oktober 2010 © EMCC/Nobco
- PetPartners,https://petpartners.org/wp-content/uploads/2014/12/Tiered-AAI-Competencies_2016.pdf
- Fine, A.H. [Ed.]. *Handbook on Animal Assisted Therapy*. New York: Academic Press. 3e (2010) en 4e (2016) edities.

Het Instituut voor Antrozoölogie werk nauw samen met Stichting AAIZOO.

Dr. Theo Verheggen en Prof. Dr. Marie-José Enders-Slegers zijn verbonden aan de Open Universiteit, die sinds 2013 de eerste Europese Leerstoel Antrozoölogie herbergt. Zij danken de Open Universiteit voor het faciliteren van het uitgebreide expertoverleg dat is gevoerd ten behoeve van de totstandkoming van deze vertaling en bewerking.